

z. 1179

ROK II.

SZYT 2/3.

PORADNIK

W SPRAWACH NAUCZANIA I WYCHOWANIA
ORAZ ADMINISTRACJI W SZKOŁACH ŚREDNICH
OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH I W SEMINARJACH
NAUCZYCIELSKICH

TREŚĆ:

Biblioteka dydaktyczna nauczyciela języka polskiego.
Dzieła pomocnicze i środki naukowe do nauki języka polskiego.

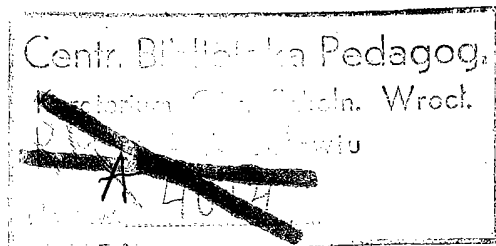
ZAŁĄCZNIKI:

Władysław Szyszkowski. Nauka języka ojczystego w świetle
współczesnych postulatów dydaktycznych i pedagogicznych.
Wanda Dzierzbicka. Nauczanie pedagogiki w zakładach kształ-
cenia nauczycieli.

NAKŁADEM MINISTERSTWA WYZNAŃ
RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

WARSZAWA 1930
SKŁAD GŁÓWNY: KSIĄŻNICA-ATLAS T. N. S. W., NOWY ŚWIAT 59

10.847

BIBLIOTEKA DYDAKTYCZNA NAUCZYCIELA JĘZYKA POLSKIEGO.

A. DZIEŁA W JĘZYKU POLSKIM.

Balicki Juliusz. *Problem współdziałania historii i literatury w ramach szkoły średniej ogólnokształcącej*. Lwów—Warszawa—Kraków, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich b. r. Str. 21.

(Odbitka z Księgi zjazdowej IV Zjazdu historyków polskich w Poznaniu). . . . . zł 1.20

Benni Tytus. *Ortofonja polska*. Uwagi o wzorowej wymowie dla artystów, nauczycieli i wykształconego ogółu polskiego. Warszawa—Lwów, Książnica Polska T. N. S. W., 1924. Str. 50. . . . . „ 0.50

Biliński Jan. *Nauczanie języka polskiego w niższym gimnazjum i wyższych klasach szkół powszechnych*. Poznań, Księgarnia Szkolna, 1929. Str. 187. (Biblioteka dzieł pedagogicznych i metodycznych. Tom I). . . . . „ 7.50

Czapczyński Tadeusz. *Ćwiczenia w mówieniu*. Przyczynek do metodyki języka polskiego. Warszawa, Książnica Polska T.N.S.W. 1922. Str. 128. (Materiały i opracowania z zakresu pedagogiki, wyd. przez Ministerstwo W. R. i O. P.). . . . . „ 1.20

Czapczyński Tadeusz. *Metodyka ćwiczeń stylistycznych w szkole powszechnej i średniej*. Pod-

REDAKCJA I AMINISTRACJA: WARSZAWA, ALEJA SZUCHA 23.

Na korespondencji z Redakcją umieszczać należy napis: „dla Poradnika”.

Redaktor: Kazimierz Pieracki.

Druk St. Niemiry Syn i S-ka, Warszawa, Pl. Napoleona 4. Tel. 676-40.

- ręcznik dla nauczyciela. Lwów, K. S. Jakubowski, 1929. Str. 127. . . . . zł 4.40
- Czapczyński Tadeusz. *Nauczanie języka polskiego w szkołach mniejszości narodowych i wyznaniowych.* (Z zagadnień szkoły średniej i powszechnej). Łódź 1926. Str. 1—39). . . . . „ —
- Drozdowiczówna Irena. *Uwagi o nauczaniu literatury XIX w. w szkole średniej.* Wydane przez Komisję Wydawniczą Koła Polonistów S. U. W. z zaśluku Ministerstwa W. R. i O. P. Warszawa 1928. Str. 16. . . . . „ 1.00
- Drzewiecki Konrad. *Zarys metodyki języka polskiego.* Gebethner i Wolff, b. r. . . . . „ 2.50
- Klemensiewicz Zenon. *Dydaktyka nauki o języku ojczystym. Zasady i zagadnienia.* Lwów—Warszawa, Książnica—Atlas, 1929. Str. 164. (Biblioteka Pedagogiczno-dydaktyczna pod redakcją prof. dr. Z. Mysłakowskiego. Nr. 1). . . . . „ 5.40
- Klemensiewicz Zenon. *Metodyka nauczania głosowni opisowej w gimnazjum.* Lwów—Warszawa, Książnica—Atlas, 1926. Str. 64. . . . . „ 2.40
- Klemensiewicz Z., Majewiczówna M., Lehr-Spławiński T. *Gramatyka polska w szkole powszechnej.* Podręcznik metodyczny dla nauczyciela. Lwów, K. S. Jakubowski, 1929. . . . . „ 9.00
- Muzeum.* Rocznik XXXVII, 1922. Zesz. 2. Str. 279. . . . . „ 3.50
- TREŚĆ: I. Artykuły i rozprawy. J. Kleiner: W sprawie projektu ustawy o szkolnictwie średnim ogólnokształcącym. B. Pochmarski: Nauka literatury na tle chwili obecnej. T. Czapczyński: Lekcja metodyczna: „Głupi Franek” Konopnickiej. W. Wojciechowski: Na co należałoby zwrócić uwagę przy omawianiu Prusa „Placówki”. Z. Klemensiewicz: Dwa urywki z dziennika polonisty. J. Maurer: Jak czytam z uczniami „Nieboską Komedję”. B. Pochmarski: Lektura „Ody do młodości”. St. Zathay: Nauka przemawiania. M. Janik: W sprawie nauki gramatyki języka polskiego. T. Dobrowolski: Lekcja gramatyki polskiej w gimnazjum niższym. Krakowska Komisja Referentów do Szkolnictwa Średniego: Program klasy V (II) gimnazjum państwowego. Przedmioty humanistyczne. . . . . „ 3.50
- II. Oceny i sprawozdania.

- Muzeum.* Rocznik XXXIX, 1924, Z. 4. . . . . zł 3.50
- Fischer Karol: Cele i metody nauczania języka polskiego w seminarjach. Skulska Aleksandra: Cele i metoda nauczania języka polskiego w seminarjach nauczycielskich.
- Pamiętnik I ogólnopolskiego Zjazdu polonistów w Warszawie w dniach 24, 25 i 26 kwietnia 1924 roku.* Opracował Władysław Kopczewski, sekretarz generalny zjazdu. Lwów—Warszawa, Książnica-Atlas, 1925. Str. 166. (Odbitka z czasopisma „Muzeum”, R. 1925). Z. 1—2. . . . . „ 4.00
- TREŚĆ: Kazimierz Wóycicki: Cele i charakter nauczania literatury polskiej w szkole średniej. Prof. Zygmunt Lempicki: Nauka literatury w szkole średniej a uniwersytet. Zenon Aleksandrowicz, dr. Juljusz Baliński, dr. Ryszard Skulski, dr. Juljusz Zaleski: Program ministerjalny nauki języka polskiego w szkole średniej w świetle dotychczasowej praktyki. Dr. Stanisław Adamczewski: Poeci romantyczni w programie szkolnym. Dr. Franciszek Bielak: Lektura arcydzieł obcych przy nauce języka polskiego. Dr. Ryszard Skulski: Ćwiczenia w mówieniu jako postulat ogólnopedagogiczny w szkole średniej. Dr. Juljusz Baliński: O wygłaszaniu estetycznym w szkole średniej. Lucjusz Komarnicki: Teatr Szkolny. Zenon Klemensiewicz: Podręcznik do nauki o języku ojczystym. Władysław Kopczewski: Protokoły.
- Program gimnazjum państwowego. Gimnazjum niższe. Język polski. Języki obce. Historia.* Wydawnictwo Ministerstwa W. R. i O. P. Warszawa, Książnica-Atlas. . . . . wyczerp.
- Program nauki w państwowych seminarjach nauczycielskich.* Wydawnictwo Ministerstwa W. R. i O. P. Wydanie drugie zmienione. Warszawa, Książnica-Atlas, 1926. Str. 226+13. . . . . zł 4.00
- Program nauki w szkołach powszechnych siedmioklasowych. Język polski.* Wydawnictwo Ministerstwa W. R. i O. P. Warszawa, Książnica-Atlas. . . . . wyczerp.
- Spis książek poleconych do bibliotek szkolnych przez Komisję Oceny Książek do Czytania dla Młodzieży szkolnej przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w latach od 1923 do 1928 włącznie.* Wydawnictwo Ministerstwa W. R. i O. P. Warszawa, Książnica-Atlas, 1929. Str. 357. . . . . zł 6.50

- Szober Stanisław. *Zasady nauczania języka polskiego w zakresie szkoły powszechnej i gimnazjum niższego*. Wydanie drugie, uzupełnione. Lwów—Warszawa, Książnica-Atlas, 1930. Str. 180. . . . . zł 9.60
- Szycówna Aniela *Metodyka wypracowań. Część I. Podstawy psychologiczne i historyczne. Część II. Zasady metodyczne i ich zastosowanie*. Warszawa, Księgarnia J. Lisowskiej, 1919. Str. 161 i 153. „ 8.00
- Tenner Juliusz. *Podręcznik sztuki czytania. Dla użytku nauczycieli w polskich szkołach ludowych, średnich i seminarjach nauczycielskich oraz dla użytku starszej młodzieży i samouków*. Lwów, G. Seyfarth (Józef Georgeon), 1917. Str. 119. . . . . wyczerp.
- (Por. recenzję T. Benniego „O podręczniku sztuki czytania Tennera”. *Jezyk polski*, 1925. Z. 2).
- Woroniecki Jacek. O. P. *Okóło kultu mowy ojczystej*. Lwów—Warszawa, Książnica-Atlas, 1926. Str. 112. . . . . zł 5.40
- Wóycicki Kazimierz. *Obraz w nauczaniu języka ojczystego i literatury*. Gebethner i Wolff. Str. 160. . . . . „ 2.90
- Wóycicki Kazimierz. *Rozbiór literacki w szkole*. Podręcznik dla nauczycieli. Gebethner i Wolff, 1921. Str. 103. . . . . „ 1.00
- Wskazówki metodyczne do programu gimnazjum państwowego. Język polski. (Gimnazjum wyższe)*. Wydawnictwo Ministerstwa W. R. i O. P. Warszawa 1923. Str. XI+588. . . . . „ 8.30
- Zob. zmiany programu w wydawnictwie Ministerstwa W. R. i O. P. Program gimnazjum państwowego. Wydziały: matematyczno-przyrodniczy, humanistyczny, klasyczny. Wydanie oparte na rozporządzeniu z dnia 3-go lipca 1926 roku Nr. II 7775. Warszawa. Książnica-Atlas. 1926, w Okólniku Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie zmian w materiale nauczania w siedmioklasowych publicznych szkołach powszechnych i gimnazjach państwowych w roku szkolnym 1929/30. (Dziennik Urzędowy Ministerstwa W. R. i O. P. Rok XII Nr. 8 z 3-go sierpnia 1929 roku) oraz w Okólniku Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie określenia materiału nauczania w siedmioklasowych publicznych szkołach powszechnych i gimnazjach państwowych w roku szkolnym

1930/31. (Dziennik Urzędowy Ministerstwa W. R. i O. P. Rok XIII Nr. 8 z 21-go sierpnia 1930 r.).

- Gałecki Włodzimierz. *Jak można korzystać z nowych wydań „Wielkiej Biblioteki”*. (Uwagi redakcyjne i metodyczne). Warszawa, Instytut Wydawniczy „Biblioteka polska”, 1928. Str. 23. . . . . zł 0.50
- Tync Stanisław i Gołębek Józef. *Przewodnik metodyczny do czytanek polskich na klasę pierwszą gimnazjum*. Lwów—Warszawa, Książnica-Atlas, 1928. Str. 93. . . . . „ 2.40
- Tync Stanisław i Gołębek Józef. *Przewodnik metodyczny do czytanek polskich na klasę drugą gimnazjum*. Lwów—Warszawa, Książnica-Atlas, 1928. Str. 73. . . . . „ 2.40

Liczne artykuły z zakresu dydaktyki języka polskiego znaleźć nadto można w czasopismach pedagogicznych i specjalnych: *Miesięcznik Pedagogiczny, Muzeum, Ogniwo, Praca Szkolna, Przegląd Pedagogiczny, Przyjaciel Szkoły, Ruch Pedagogiczny, Sprawy szkolne, Szkoła Powszechna, Polonista Język Polski, Poradnik Językowy, Przegląd Humanistyczny* i in.

Uwaga. W spisie niniejszym pominięto podręczniki metodyczne o charakterze ściśle praktycznym, jak: St. Adamczewskiego: *Zbiór zadań i pytań z literatury polskiej dla uczniów szkoły średniej. Część I. Wieki XVI i XVII*. Lwów—Warszawa 1922; T. Czapczyńskiego: *Metodyczny rozbiór powieści „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza i Metodyczny rozbiór „Pana Tadeusza” w formie pytań*. Gebethner i Wolff b. r.; K. Wóycickiego: *Ćwiczenia porównawcze z dziedziny poetyki. I. Wypisy. II. Ćwiczenia*. Gebethner i Wolff b. r.; H. Życzyńskiego: *Wzory metodyczno-krytycznego rozbioru literatury pięknej*. Cieszyn 1921 i *Rozbiory literackie w przykładach (Wzorów rozbioru literatury pięknej serja druga)* Cieszyn 1925 i in.; książki te bowiem wskutek swej jednostronności w stosowaniu metody erotematycznej (Adamczewski, Czapczyński, Wóycicki), względnie wykładowej (Życzyński), oraz zbytnej drobiazgowości w analizie estetyczno-literackiej mogłyby się stać niebezpieczne w ręku niedoświadczonego nauczyciela, który chciałby ściśle trzymać się podanych tam przykładów rozbioru literackiego. Przy umie-

jętnem jednak i ostrożnem korzystaniu z wskazówek, tam zawartych, książki te mogą być pomocne nauczycielowi przy podziale materiału naukowego, wyborze tematów lekcyjnych i opracowaniu zagadnień, związanych z lekturą.

B. DZIELA W JEZYKACH OBCYCH.

Arbeitsunterricht im Deutschen. (Handbuch des Arbeitsunterrichts für höhere Schulen hrsg. v. Fr. A. Jungbluth. Heft 4. (Zweite Auflage). Frankfurt am Main, Diesterweg, 1926. Str. 112. . . . . mk 4.00

TREŚC: E. Drach: Deutsche Sprecherziehung. W. Schneider: Deutscher Aufsatz. W. Schoof: Deutsche Sprachlehre. J. G. Sprengel: Deutsche Dichtung. Fr. Brather: Deutsche Volkskunde.

Bally. *Le langage et la vie.* Paris, Payot, 1920. . . . . fr 20.00

Bezard J. *De la méthode littéraire.* Journal d'un professeur dans une classe de Première. Paris, Vuibert. Str. 746. . . . . " 20.00

Bezard J. *La classe de français.* Journal d'un professeur dans une division de Seconde C (latin-sciences). Paris, Vuibert. Str. 316. . . . . " 10.00

Biese Alfred. *Wie unterrichtet man Deutsch.* Leipzig, Quelle u. Meyer, 1923. Str. 182. . . . . mk 3.00

Board of Education. *Some suggestions for the teaching of english in secondary schools in England.* London, H. M. Stationery Office, 1924. Str. 60. — —

(Zob. R. Dyboski. *O nauce języka ojczystego i literatury w angielskich szkołach średnich.* Przegląd Humanistyczny IV 1925, str. 43—65).

Brunot F. *L'enseignement de langue française.* Paris, Colin, 1911. . . . . fr 15.00

Brunot F. *Huit conférences sur l'enseignement du Français.* La Choux de Fonds 1911. . . . . — —

Drach Erich. *Sprecherziehung. Die Pflege des gesprochenen Wortes in der Schule.* (Handbuch der Deutschkunde hrsg. v. Dr. Wilhelm Schellberg und Prof. Dr. Joh. Georg Sprengel. Band 3). Frankfurt a. M., Diesterweg, 1926. Str. 190. . . . . mk 5.45

Eckhardt. *Der Deutschunterricht auf der Unterstufe als Pflege der Kindersprache.* Langensalza, Beltz, 1926. . . . . — —

Engelmann Susanne. *Methodik des deutschen Unterrichts. Eine Darstellung ihrer Ziele, Grenzen und Möglichkeiten auf jugendpsychologischer Grundlage.* Dritte, erweiterte Auflage. Leipzig, Quelle u. Meyer, 1929. Str. 201. . . . . mk 5.40

Greyerz Otto. *Der Deutschunterricht als Weg zur nationalen Erziehung. Eine Einführung für junge Lehrer.* Zweite Auflage. Leipzig, J. Klinkhardt, 1921. Str. 380. . . . . " 8.00

Havenstein Martin. *Die Dichtung in der Schule.* (Handbuch der Deutschkunde hrsg. v. Dr. Wilhelm Schellberg u. Prof. Dr. Joh. Georg Sprengel. Band 6). Frankfurt am Main, Diesterweg, 1925. Str. 148. . . . . " 4.50

Hildebrandt Rudolf. *Vom deutschen Sprachunterricht in der Schule.* Leipzig, Klinkhardt. Str. 262. . . . . " 3.60

(Hoffstaetter Walter). *Der neue Deutschunterricht.* Zweite, stark veränderte und erweiterte Auflage der „Forderungen und Wege für den neuen Deutschunterricht“. Leipzig und Berlin, Teubner, 1926. Str. 260. . . . . " 5.00

TREŚC: W. Hoffstaetter: Deutschkunde und Deutschunterricht. Kl. Bojunga: Sprache und Schrift. P. Vogel: Der mittelhochdeutsche Unterricht. F. Hempel: Der Aufsatz der Unter- und Mittelklassen. W. Hoffstaetter: Der deutsche Aufsatz der Oberklassen. J. Kühn: Lyrik und Ballade. G. Kaiser: Die Lyrik der Gegenwart und der deutsche Unterricht. J. G. Sprengel: Die deutsche Prosa dichtung. Fr. Schnass: Zur Dramenbehandlung. W. Hoffstaetter: Möglichkeiten für die Verteilung des Lesestoffes. W. Hoffstaetter: Geschichte des Schrifttums. R. Beltz: Die Vorgesichte im deutschen Unterricht. K. Reuschel: Volks- und Altertumskunde. M. Preitz: Kunst und Musik.

Lay W. A. *Führer durch den Rechtschreibunterricht gegründet auf psychologische Versuche.* 5 wyd. Lipsk 1913. . . . . " — —

Methodik des Deutschunterrichts. Gemeinsam bearbeitet von M. Fischer, F. Arends, R. Jahn. H. Leggewie. Frankfurt a. M., Diesterweg, 1930. Str. 256 . . . . . 9.20

- Müller Lotte. *Deutsche Sprachkunde in der Arbeitsschule*. 3 Aufl. Leipzig, J. Klinkhardt. . . . . „ 3.00
- Müller Lotte. *Vom Deutschunterricht in der Arbeitsschule*. Vierte, bedeutend erweiterte Auflage. Leipzig, J. Klinkhardt, 1929. Str. 201. . . . . „ 5.00
- Porinot L. *La composition française à l'école active*. Etude pédagogique avec une lettre-préface de A. Ferrière. Bruxelles, M. Lamertin, 1929. Str. 265. . . blg 3.60
- Rudler G. *L'explication française. Principes et applications*. Paris, A. Collin. . . . . fr 10.00
- Schneider Wilhelm. *Deutscher Stil- und Aufsatzunterricht* (Handbuch der Deutschkunde hrsg. v. Dr. Wilhelm Schellberg und Prof. Dr. Joh. Georg Sprengel. Band 2). Zweite Auflage. Frankfurt a. M., Diesterweg, 1927. Str. 228. . . . . mk 4.80
- Schönbrunn Walter. *Weckung der Jugend, Moderner Deutschunterricht*. Frankfurt a. M., Diesterweg, 1930. Str. 247. . . . . „ 9.20
- The teaching of english in England. Being the report of the Departmental Comitee appointed by the President of the Board of Education to inquire into the position of english in the educational system of England*. London, H. M. Stationery Office 1926. Str. 394. sz 21.00
(Zob. Dyboski R. j. wyż.).
- Wenz G. *Der deutsche Arbeitsunterricht. Arbeitsverfahren- Klassenpläne - Unterrichtsbeispiele*. Leipzig, Quelle und Meyer.
- Heft I. *Sprecherziehung*. 1927. Str. 100.
- TREŚC: G. Wenz: Ziel und Aufgaben des neuen Deutschunterrichts. E. Drach: Grundlagen der Sprecherziehung. H. Osten: Stimm- und Sprachbildung im deutschen Unterricht. S. Engelmann: Die Erziehung zum freien Sprechen durch den deutschen Unterricht. H. Christians: Prosa und Gedicht im Deutschunterricht. A. Simon: Der Sprechchor im deutschen Unterricht. H. Lebede: Dramatisches Spiel als Mittel der Sprach- und Kunsterziehung.
- Heft II. *Sprach-Stil-und Aufsatzunterricht*. 1928. Str. 96.

TREŚC: Wenz: Zur Einführung. W. Preussler: Deutsche Satzlehre. W. Baetke: Die niederdeutsche Mundart im Deutschunterricht der Mittel- und Oberstufe. Schilhorn: Übungen im klaren und sicheren Ausdruck auf der Unterstufe. G. Schulze: Stil- und Aufsatzunterricht auf der Oberstufe. A. Hoffa: Einführung in die Sprache Nietzsches. W. Schönbrunn: Der deutsche Aufsatz der Oberstufe.

Heft III. *Das Schrifttum im deutschen Unterricht*. 1928. Str. 108.

TREŚC: G. Wenz: Unterricht im Lesen. F. Teichert: Prosadichtung auf der Mittelstufe. E. Hoffmann: Das Drama auf der Mittelstufe. W. Lucke: Der Nibelungenstoff in der Obersekunda. H. Röhl: Literaturgeschichtliche Betrachtungen.

Heft IV. *Heimatkunde und Volkskunde, bildende Kunst und Musik in Verbindung mit dem Deutschunterricht*. 1928. Str. 96.

TREŚC: O. Held: Heimatkunde in der Arbeitsschule. J. Klapper: Volkskunde im Deutschunterricht. Fr. Wahnschaffe: Kunstbetrachtung im Deutschunterricht. K. Gleisberg: Musik in Verbindung mit dem Deutschunterricht.

Każdy zeszyt . . . . . mk 3.00

Liczne artykuły z zakresu dydaktyki języka ojczystego zamieszczają również następujące czasopisma pedagogiczne i specjalne: *Journal of Educational Research, the New Era; Revue Universitaire, L'Enseignement Public* (pierw. *Revue Pédagogique*), *L'Education; Schulreform, Zetschrift für Deutschkunde* (pierw. *Zeitschrift für den deutschen Unterricht*), *Zeitschrift für deutsche Bildung, Wissenschaft und Schule, Erziehung* i in.

DZIEŁA POMOCNICZE I ŚRODKI NAUKOWE DO NAUKI JĘZYKA POLSKIEGO.

UWAGI WSTĘPNE.

Katalog dzieł pomocniczych i spis środków naukowych do nauki języka polskiego, opracowane przez Komisję Polonistyczną przy Wydziale Szkół Średnich Ministerstwa W. R. i O. P., mają ułatwić młodzieży pracę nad językiem i literaturą polską.

przez udostępnienie książek i zbiorów z tej dziedziny, znajdujących się w bibliotekach i gabinetach szkolnych, nauczycielowi zaś dać możliwość posługiwania się na lekcjach szkolnych wszelkimi dostępnymi środkami naukowymi.

Katalog dzieł pomocniczych przystosowany jest zasadniczo do wymagań nauki języka polskiego w gimnazjum wyższym i seminarjum nauczycielskim, spis środków naukowych uwzględnia także potrzeby gimnazjum niższego.

Biblioteka składa się z trzech zasadniczych działów: 1) dzieł podręcznych (encyklopedyj, słowników, podręczników gramatyki, historii literatury i t. p.), 2) monografij i rozpraw naukowych i popularnych, 3) z tekstów. Dział pierwszy jest niezmiernie ważny i winien stanowić w całości niezbędną część każdego księgozbioru szkolnego, winien też być jak najbardziej udostępniony młodzieży, ze względu bowiem na wysoki koszt wydawnictw, wchodzących w skład tego działu, szkoła będzie się musiała ograniczyć do pojedynczych egzemplarzy dzieł tam wymienionych. Natomiast w dziale drugim i trzecim pożądane jest gromadzenie kilku lub nawet kilkunastu egzemplarzy tego samego dzieła, by możliwie jak największa ilość uczniów mogła jednocześnie korzystać z jednej książki. Dotyczy to zwłaszcza monografij i rozpraw, związanych z życiem i twórczością największych pisarzy (np. monografia Kallenbacha o Mickiewiczu, rozprawa Szweykowskiego o „Lalce”), oraz tekstów literackich, przeznaczonych na lekturę domową (np. powieści Orzeszkowej, Prusa, Sienkiewicza). Dostateczna ilość egzemplarzy tych dzieł w bibliotece szkolnej i łatwość dostępu do nich pozwoli uczniom odświeżyć znajomość dzieła z lekcji na lekcję, zebrać materiał do zagadnień, mających stanowić temat najbliższych rozważań, przygotować krótki referat i t. p.

Celem stworzenia specjalnej biblioteki do nauki języka polskiego należy przedewszystkiem wydzielić z ogólnej biblioteki szkolnej książki, wymienione w podanym niżej katalogu, następnie zaś stopniowo powiększać księgozbiór nowymi dziełami, mając na względzie wspomniany katalog i praktyczne potrzeby uczniów. W celu zachowania zgodności z inwentarzem ogólnym biblioteki i zapewnienia sobie możliwości wycofania każdej książki z biblioteki przedmiotowej do biblioteki ogólnej najlepiej nie tworzyć nowej numeracji lecz ograniczyć się do stworzenia kart-

kowego katalogu działowo-alfabetycznego, t. j. katalogu, w którym w obrębie poszczególnych działów rolę numeracji spełniają pierwsze trzy litery nazwiska autora. Za podstawę podziału przyjmując można podział, przyjęty w załączonym niżej katalogu, ewentualnie w dziale tekstów wprowadzić jeszcze dalszy podział dla wydawnictw zbiorowych, różniących się swym formatem od reszty książek danego dzieła (np. Biblioteka Narodowa, Wielka Biblioteka, Pisarze polscy i obcy i t. p.).

Wzór kartki bibliotecznej, ułożonej w myśl tych zasad, przedstawiałby się w sposób następujący:

Mickiewicz Adam	
VII 1	Pan Tadeusz. Opr. St. Pigoń. K-ów Krak. Sp. Wyd. 1925. C L X + 614 str. (Bibl. Narod. Nr. 83 S. I).
Nr. inw.	
1485	

Cyfra VII oznacza dział VII „Teksty” z uwydatnieniem podziału „Biblioteka Narodowa”, litery „Mic” stanowią sygnaturę książki w danym dziale i oznaczają miejsce jej na półce, przyczem dla ułatwienia szukania wskazane jest zaopatrywanie książek w nalepki oraz wstawianie w pewnych odstępach specjalnych grzbietów z wyraźnym oznaczeniem sygnatury literowej¹⁾.

Ułożenie katalogu działowo-alfabetycznego nie wyczerpuje jeszcze wszystkich możliwości. Dla celów naukowych, zwłaszcza

¹⁾ Bliższych informacji w tych sprawach zasięgnąć można w Poradni Bibliotecznej Związku Bibliotekarzy Polskich, Warszawa, Nowogrodzka 21; tam też są do nabycia kartki biblioteczne różnych typów.

zaś naukowo-szkolnych, pożądanym jest nadto t. zw. katalog przedmiotowy, który nigdy nie jest bezwzględnie wyczerpujący, będąc jednak mniej lub więcej szczegółowym, stanowi nieocenioną pomoc we wszelkiej pracy naukowej. Pierwszym etapem pracy nad ułożeniem takiego katalogu będzie sporządzanie nowych kartek katalogowych, zawierających obok nazwiska autora tytuł dzieła, traktującego o danym autorze; drugim — taka sama praca, dotycząca już nie autorów, lecz dzieł poszczególnych; trzecim i ostatnim, lubo nigdy nie kończącym się — wskazywanie w ten sam sposób materiału, odnoszącego się do pewnych zagadnień, zrazu bardziej ogólnych, później coraz bardziej szczegółowych. Wzory kart katalogowych tego typu przedstawiałyby się w sposób następujący:

Mickiewicz

VI	Tre tiak J.
	Kto jest Mickiewicz? Sześć szkiców. K-ów. Krak. Sp. Wyd. 1921 164 str.
Nr. inw.	
1430	

Pan Tadeusz

VI	Tre tiak J.
	Kto jest Mickiewicz? str. 93 — 128.
Nr. inw.	
1430	

Pan Tadeusz — Krajobraz

VI	Tre tiak J.
	Kto jest Mickiewicz? str. 93 — 128.
Nr. inw.	
1430	

Praca nad ułożeniem takiego katalogu może się odbywać doskonale przy współdziałaniu uczniów, którzy, opracowując w toku nauki szkolnej różne zagadnienia, wybrane dowolnie lub zlecone im przez nauczyciela, mogą przy tej sposobności wypełniać coraz to nowe karty katalogowe, wskazujące źródła, z których zaczerpnęli dany materiał. W ten sposób powstanie

czasem przy pomocy nauczyciela i uczniów obok katalogu działowo-alfabetycznego specjalny katalog przedmiotowy, który będzie stanowił podstawę pracy dla następnych pokoleń młodzieży, częściowo zaś także dla nauczycieli.

Sposób korzystania z tak urządzonej biblioteki musi być uzależniony od warunków miejscowych. W zakładach o charakterze internatowym obficie zaopatrzona biblioteka może być tak zorganizowana, by była właściwym miejscem pracy nad przedmiotem, w innych szkołach uczniowie będą korzystali z pewnych dzieł (słowników, encyklopedyj i t. p.) na miejscu, inne zaś pożyczali do domu.

Spis środków naukowych jest pierwszą próbą zorientowania się w naszym stanie posiadania na tem polu. Dlatego też, o ile w spisie książek zostały uwzględnione także rzeczy wyczerpane, by w ten sposób zachęcić wydawców do wznowienia dawnych wydań, nauczycieli zaś do poszukiwań ważniejszych rzeczy w handlu antykwarskim, spis środków naukowych — z nielicznymi wyjątkami w dziale wydań ilustrowanych — ogranicza się do pozycji, istniejących w dostatecznej ilości na rynku wydawniczym. Bilans ten nie przedstawia się bynajmniej dodatnio. Dotkliwie daje się zwłaszcza odczuwać brak większych ilustracji dzieł literackich, oraz starożytności polskich, istniejące zaś reprodukcje dzieł sztuki rzadko czynią zadość potrzebom szkolnym ze względu na swój wymiar. Póki sytuacja w tej dziedzinie nie ulegnie poprawie, nauczyciel języka polskiego będzie musiał więc jak najczęściej posługiwać się epidjaskopem (względnie latarnią projekcyjną) i przy jego pomocy reprodukować na ekranie obrazy o zbyt małych wymiarach, ilustracje książkowe, pocztówki, przezrocza i t. p. Dlatego też pierwszym warunkiem należytego wyzyskania istniejących obecnie pomocy do nauki języka polskiego jest posiadanie przez szkołę *epidjaskopu* (lub przynajmniej *latarni projekcyjnej*). Drugim ważnym przyrządem jest *gramofon*, który oddaje wielkie usługi nietylko przy nauce deklamacji, lecz wogóle przy lekturze utworów poetyckich, jako najbardziej bezpośredni środek odtworzenia zawartości i formy dzieła literackiego. Oprócz tego pożądane jest posiadanie *ramy ruchomej* do pokazywania obrazów w należytej oprawie estetycznej.

Materiał ilustracyjny, najobficiej uwzględniony w spisie pomocy naukowych, ma służyć przede wszystkim do objaśnienia czytanek i większych utworów literackich. Nadmienić przytem trzeba, że chodzi tu nietylko o uplastycznienie postaci i scen literackich, lecz również o objaśnienia rzeczowe. Dlatego spis obok ilustrowanych wydań dzieł, pocztówek i przezroczy o treści ściśle literackiej uwzględnia także tablice poglądowe z różnych dziedzin życia, zabytki muzealne (w dziełach Kopery, Komornickiego), obrazy historyczne, krajoznawcze i ludoznawcze, tudzież ważniejsze reprodukcje scen rodzajowych i t. p. Gdzie zabraknie bezpośredniej reprodukcji danej rzeczy (np. wśród zabytków muzealnych), tam wypadnie sięgnąć do obrazu całej sceny (np. reprodukcji obrazu L. Moniuszki „U płatnerza“ dla opisu broni czy stroju szlacheckiego, lub obrazków rodzajowych dla opisu stroju ludowego i t. p.), zwłaszcza, że rzecz taka rozpatrywana na swoim naturalnem tle, uplastycznia się lepiej, niż w oderwaniu od niego. Ilustracje zaś dzieł literackich, wywołane zapomocą epidjaskopu, posłużą nietylko do uplastycznienia zawartości tekstu, lecz mogą również stanowić pożyteczny środek przypomnienia treści większych całości, rozbioru estetycznego poszczególnych scen, rozważań na temat ogólnego tła dzieła, charakteru epoki, stosunku literatury do sztuk plastycznych i t. p.

Oprócz ilustracji czytanek i utworów literackich i pogłębienia wiadomości rzeczowych dzieła malarskie, winny również stanowić przedmiot badań samoistnych. Konieczne jest tylko tutaj pewne stopniowanie, zależnie od wieku i poziomu umysłowego młodzieży. Do rozważań samoistnych na stopniu najniższym nadają się przede wszystkim łatwiejsze obrazy realistyczne i sceny batalistyczne, na stopniu średnim obok nich pożyteczny temat obserwacji stanowić mogą obrazy Grottgera, na stopniu najwyższym obrazy nastrojowe, wielkie malowidła historyczne Matejki i t. p. Szczegółowe wskazówki tego rodzaju rozbiórów znaleźć można w książce *Kazimierza Wóycickiego: Obraz w nauczaniu języka ojczystego i literatury*, Warszawa, Gebethner i Wolff.

W ten sposób opis obrazów stanowić może również jeden z tematów ćwiczeń w mówieniu i pisaniu. Jak w innych wypadkach, tak i w tym, trzeba jednak starać się, by uczeń miał

sposobność jak najdokładniejszej obserwacji obrazu. Dlatego pożądane jest posiadanie kilku egzemplarzy części używanych reprodukcji oraz rozdzielanie mniejszych podobizn w formie pocztówek między uczniów, względnie takie umieszczenie obrazu, by był on dla każdego ucznia równie widoczny.

Pożądane jest wreszcie popieranie inicjatywy nauczyciela i uczniów, zmierzającej do wyszukiwania przedmiotów, nieuwzględnionych w niniejszym katalogu i uzupełnianie w ten sposób zbioru pomocy naukowych dla ogólnej korzyści młodzieży i nauczycieli.

O ile opieka nad biblioteką polonistyczną może spoczywać niekiedy w rękach uczniów, zbiory środków naukowych muszą z natury rzeczy pozostawać pod pieczęcią nauczyciela. Nie znaczy to jednak, że mają być one dla młodzieży niedostępne. Jak książka staje się żywą dopiero w rękach czytelnika, tak też obraz ma swoją rację w szkole o tyle, o ile jest przez młodzież oglądany. Dla nawiązania takiej bezpośredniej styczności z dziełami sztuki pożądaną jest rzeczą, by obrazy nie spoczywały w zamknięciu, lecz były rozwieszane w sali rekreacyjnej czy w klasach poszczególnych. Bardzo pożytecznym sposobem ożywienia środków naukowych jest również przyjęty w niektórych szkołach zwyczaj urządzania wystaw seryjnych w salach rekreacyjnych lub klasach, dzięki czemu cała zawartość zbiorów co pewien czas przypomina się uczniom i nawiązuje się bezpośredni stosunek między dziełem sztuki a młodzieżą.

Zorganizowana w ten sposób biblioteka specjalna oraz zbiór środków naukowych do nauki języka polskiego mogą się mieścić w specjalnie na to przeznaczonych sali lub też w jednej z klas. Gdzie okaże się to niemożliwością, spis niniejszy będzie stanowił przynajmniej wskazówkę dla dyrektorów i nauczycieli przy kompletowaniu biblioteki szkolnej i ogólnego zbioru pomocy naukowych.

A. DZIEŁA POMOCNICZE DLA UCZNIÓW.

I. Encyklopedje.

Arct M. *Słownik ilustrowany języka polskiego*. Warszawa. M. Arct. b. r. Wydanie III. Str. 1211. . . . zł 80.00

Trzaska, Ewert i Michalski. *Ilustrowana encyklopedia*. Warszawa, Trzaska, Ewert i Michalski b. r. T. I—V. Str. 1087+1215+1055+1215+1230. „ 390.00

II. Słowniki.

- Arct M. *Słownik ortograficzny języka polskiego*. Wydanie czwarte, przejrzane i poprawione przez S. Szobera. Warszawa, M. Arct, 1930. Str. 356. . . . zł 10.00
- Arct M. *Słownik wyrazów obcych*. Wyd. IX. Warszawa, M. Arct, 1929. Str. 387. . . . „ 12.00
- Brückner Aleksander. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków, Sp. Wydawn. 1927. Str. 805. . . . „ 74.00
- Galle H. i Krasnowolski A. *Słownik frazeologiczny*. Poradnik dla piszących. M. Arct, 1928. Str. 181. . . . „ 8.00
- Karłowicz Jan, Kryński Adam i Niedźwiedzki Mieczysław. *Słownik języka polskiego*. Warszawa, Kasa im. Mianowskiego, r. 1910—1928. T. I—VIII. Str. 955, 1089, 935, 1036, 827, 794, 1161, 744. . . . „ 368.00
- Karłowicz Jan. *Słownik gwar polskich*. Kraków, Akademia Umiejętności 1900—1907. T. I—VI. Str. 453, 552, 502, 461, 470. . . . „ 100.00
- Kraśiński Adam. *Słownik synonimów polskich*. Kraków, 1885. T. I Str. 642, t. II str. 476. . . wyczerp.
- Zawiliński Roman. *Dobór wyrazów. Słownik wyrazów bliskoznacznych i jednoznacznych*. Kraków, „Poradnik językowy”, Gebethner i Wolff, 1926. Str. 631. . . . „ 30.00
- Zawiliński Roman. *Dykcjonarz polski. Zbiór alfabetyczny zwrotów i wyrażeń niepewnych i niejasnych*. Kraków, S. A. Krzyżanowski, 1922. Str. 60. . . . „ —.70

III. Ludoznawstwo i kultura.

- Brückner Aleksander. *Dzieje kultury polskiej*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. 1930. T. I—III (w druku) . . . . „ 72.00
- Brückner A. i Lehr-Splawiński T. *Zarys dziejów literatur i języków literackich słowiańskich*. Lwów, K. S. Jakubowski, 1929. Str. 208. (Lwowska Biblioteka Słowistyczna t. IX) . . . . „ 12.00

- Bystroń Jan Stanisław. *Artyzm pieśni ludowej*. Poznań. Księgarnia św. Wojciecha, 1921. Str. 18. . . . . zł 1.00
- Bystroń Jan Stanisław. *Nazwiska polskie*. Lwów, K. S. Jakubowski, 1927. Str. VIII+244. (Lwowska Biblioteka Sławistyczna t. IV) . . . . . „ 16.00
- Bystroń Jan Stanisław. *Wstęp do ludoznawstwa polskiego*. Lwów, K. S. Jakubowski. 1926. Str. VIII+176. (Lwowska Biblioteka Sławistyczna t. II) . . . . . „ 11.60
- Chlebowski Bronisław. *Rozwój kultury polskiej w treściwym zarysie przedstawiony*. Warszawa, Gebethner i Wolff. Str. 221. . . . . „ 2.10
- Dynowska Marja. *Polska w zwyczaju i obyczaju*. Z 10 rysunkami K. Mackiewicza. Gebethner i Wolf. Str. 416. . . . . „ 12.00
- Fischer Adam. *Lud polski*. Podręcznik etnografji Polski. Z 3 mapami i 58 ilustracjami w tekście. Lwów — Warszawa — Kraków, Wydawn. Zakładu Narod. im. Ossolińskich, 1926. . . . . wyczerp.
- Gerson-Dąbrowska Marja. *Polscy Artyści. Ich życie i dzieła*. Ze 153 ilustracjami. Gebethner i Wolff. Str. 383. . . . . zł 14.00
- Gerson-Dąbrowska Marja. *Wielcy artyści. Ich życie i dzieła*. Wydanie drugie z 90 ilustracjami. Gebethner i Wolff. Str. 230 . . . . . „ 11.00
- Gloger Zygmunt. *Encyklopedia staropolska ilustrowana*. T. I—IV. Str. 316+332+350+523. Warszawa, 1900. . . . . wyczerp
- G(loger). *Księga rzeczy polskich*. Lwów, Nakł. Macierzy Polskiej, 1926. Str. 498. . . . . „
- Gloger Zygmunt. *Rok polski w życiu, tradycji i pieśni*. Z 40 rycinami. Warszawa, J. Fiszer, 1900. Str. 384 . . . . . „
- Hartleb K. i Gawlik M. *Kultura Polski*. (Wypisy źródłowe). Lwów, Zakład. Narod. im. Ossolińskich, 1928. Str. 395. . . . . zł 6.00

- Jachimecki Z. *Historja muzyki polskiej (w zarysie)*. Warszawa, Gebethner i Wolff (1920). Str. 251 . . . . . wyczerp.
- Łoziński Władysław. *Życie polskie w dawnych wiekach*. Wydanie VI nieilustrowane. Lwów, H. Altenberg—Gubrynowicz i Syn, 1927. Str. 159¹⁾. zł 7.50
- Morawski Kazimierz. *Czasy Zygmuntowskie na tle prądów odrodzenia*. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska“. 1923. Str. 162 . . . . . „ 4.80
- Polska. Jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*. Zbiorowe wydawnictwo ilustrowane. Warszawa, Trzaska, Ewert i Michalski. T. I—III (w druku). Cena tomu I . . . . . „ 160.00
- Smoleński Władysław. *Przezwrot umysłowy w Polsce w XVIII w.* Studja historyczne. Wydanie drugie, uzupełnione, z ilustracjami. Warszawa, Kasa im. Mianowskiego, 1923. Str. 448. . . . . „ 6.00
- Windakiewicz Stanisław. *Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn., 1921. . . . . „ 3.20
- IV. Nauka o języku.
- Baudouin de Courtenay. *Zarys historii języka polskiego*. Warszawa, Polska Składnica Pomocy Szkoln., Str. 164. . . . . „ 2.80
- Bogurodzica. Pierwszy polski hymn narodowy*. Wydał i objaśnił Jan Łoś. Lublin, M. Arct i S-ka, 1922. Str. 32. (Książeczki staropolskie Nr. 1) . . . . . „ 0.50
- Brückner Aleksander. *Dzieje języka polskiego ze 121 ilustracjami*. (Wydawn. Tow. Naucz. Szkół Wyższych „Nauka i sztuka“ t. III). Lwów, H. Altenberg, Warszawa, E. Wende i S-ka . . . . . „ 15.00
- Toż. Wydanie nieilustrowane. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska“. . . . . „ 5.00
- Brückner Aleksander. *Walka o język*. Lwów, Książnica Polska, 1917. Str. 284. . . . . wyczerp.

¹⁾ Por. Spis pomocy szkolnych. I. Albumy i wydawnictwa ilustrowane.

- Drzewiecki K. — Baudouin de Courtenay J. *Teksty do nauki języka staropolskiego. Wiek XIV i XV.* Warszawa, Gebethner i Wolff, 1924. Str. 183. . . . . zł 3.80
- Gawroński Antoni. *O błędach językowych.* Gebethner i Wolff, 1921. (Biblioteczka Tow. Miłośników Języka Polskiego Nr. 3) . . . . . „ 0.40
- Hełczyński Józef. *Stawianie znaków przestankowych. Wskazówki praktyczne. Poradnik dla uczniów szkół średnich.* Lwów—Warszawa, Książnica-Atlas, 1929. Str. 64. . . . . „ 1.80
- Komarnicki Juliusz. *Stylistyka polska wyjaśniona na przykładach i ćwiczeniach.* Wydanie czwarte. Gebethner i Wolff. Str. 233. . . . . „ 3.50
- Krasnowolski Antoni. *Najpospolitsze błędy językowe, zdarzające się w mowie i piśmie polskim.* Warszawa, M. Arct, 1920. Str. 87. . . . . „ 0.50
- Krasnowolski Antoni. *Przenośnie mowy potocznej.* Warszawa, M. Arct, 1905—1906. Cz. I str. 228, cz. II str. 155. . . . . „ 0.40
- Krasnowolski Antoni. *Systematyczna składnia języka polskiego.* Tom I. Str. 310. Warszawa, 1909 . . . . . wyczerp.
- Kryński A. A. *Jak nie należy mówić i pisać po polsku.* Wydanie jubileuszowe staraniem uczniów autora. Warszawa, M. Arct, 1921. Str. VIII+376+VIII . . . . . „
- Kryński A. A. i Kryński M. Z. *Gramatyka języka polskiego szkolna.* Warszawa, M. Arct, 1927. Wydanie XII. Str. 252. . . . . zł 5.00
- Lehr-Spławiński T. i Kubiński R. *Gramatyka języka polskiego.* Podręcznik szkolny. Lwów, Zakład Narod. im. Ossolińskich, 1928. Str. 177. . . . . „ 5.40
- Łoś Jan. *Krótką gramatyka historyczna języka polskiego.* Lwów, K. S. Jakubowski, 1928. Str. 380. (Lwowska Biblioteka Slawistyczna t. I) . . . . . „ 20.00
- Łoś Jan. *Pisownia polska w przeszłości i obecnie.* Kraków, Nakład Akademii Umiejętności, 1917. Str. 255. . . . . wyczerp.

- Jan Łoś. *Zarys wersyfikacji polskiej.* Z księgi pamiątkowej ku czci Bolesława Orzechowicza. Lwów, 1916. Str. 31. . . . . wyczerp.
- Jan Łoś. *Zasady ortografii polskiej i słownik ortograficzny, według zasad Polskiej Akademii Umiejętności.* Lwów—Warszawa, Książnica-Atlas, 1928. Str. 224. . . . . zł 2.40
- Nitsch Kazimierz. *Dzisiejszy system głosowy. (Głosownia języka polskiego II).* Gebethner i Wolff, 1925. Str. 32. (Biblioteczka Tow. Miłośników języka polskiego Nr. 7). . . . . „ 0.40
- Nitsch Kazimierz. *Mowa ludu polskiego z mapą.* Kraków, Leon Fromer, Warszawa, Wende, 1911. Str. 162. . . . . wyczerp.
- Nitsch Kazimierz. *O języku polskim.* Wyd. II, 1921. Str. 32. (Biblioteczka Tow. Miłośników języka polskiego Nr. 1) . . . . . zł —.40
- Nitsch K. *Rozbiór językowy Ojczenasza.* Gebethner i Wolff, Warszawa, 1920. Str. 37. . . . . wyczerp.
- Nitsch Kazimierz. *Szachy Jana Kochanowskiego.* Lublin, 1923. Str. 32. (Książeczki staropolskie Nr. 2). . . . . zł —.40
- Nitsch Kazimierz. *Wybór z pism J. Kochanowskiego ściśle według pierwszych druków.* Gebethner i Wolff, 1920. Str. 32. (Biblioteczka Tow. Miłośników Języka Polskiego Nr. 2)) . . . . . „ —.40
- Passendorfer Artur. *Zasady pisowni języka polskiego ze słowniczkiem na podstawie uchwał Polskiej Akademii Umiejętności.* Wyd. III. Lwów, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1927. . . . . „ 2.30
- Rozwadowski Jan. *Ogólne zasady głosowni. (Głosownia języka polskiego I).* Gebethner i Wolff, 1925. Str. 32. (Biblioteczka Tow. Miłośników Języka Polskiego. Nr. 6). . . . . „ —.40
- Rozwadowski Jan. *O zjawiskach i rozwoju języka.* Kraków, Wydawn. Tow. Miłośników Języka Polskiego. 1921. Część I. Str. 117. . . . . wyczerp.

- Stein I. i Zawiliński R. *Gramatyka języka polskiego*. Wydanie VI. Warszawa, M. Arct, 1926. Str. 248. . . . . zł 480
- Szober Stanisław. *Gramatyka języka polskiego*. Wydanie drugie, zmienione i uzupełnione. Książnica Polska Tow. Naucz. Szk. Wyższych. Lwów—Warszawa, 1923. Str. 405. . . . . wyczerp.
- Szober Stanisław. *Podręcznik do nauki języka polskiego w seminarjach nauczycielskich*. Wykład teoretyczny. Wydanie IV niezmienione. Warszawa, M. Arct, 1929. Str. 238. . . . . zł 6.00
- Szober Stanisław. *Życie wyrazów. I. Powstawanie wyrazów. (Nowotwory swojskie i zapożyczenia)*. Gebethner i Wolff, 1929. Str. 32. (Biblioteczka Tow. Miłośników Języka Polskiego Nr. 8) . . . . . „ —.40
- Szober Stanisław. *Życie wyrazów II. Zamieranie i przemiany wyrazów*. Gebethner i Wolff, 1930. (Biblioteczka Tow. Miłośników Języka Polskiego Nr. 9) . . . . . „ —.40
- Taszycki Witold. *Polskie nazwy osobowe*. Gebethner i Wolff, 1924. Str. 32. (Biblioteczka Tow. Miłośników Języka Polskiego Nr. 5). . . . . „ —.40
- Taszycki Witold. *Wybór tekstów staropolskich XVI — XVIII w.* Lwów, K. S. Jakubowski, 1926. Str. VIII+264. (Lwowska Biblioteka Sławistyczna T. VII) . . . . . „ 18.00
- Wąsik Wiktor. *Interpunkcja polska*. Warszawa. Nakładem Agencji Wydawniczej, 1919. Str. 100. wyczerp.
- Wóycicki Kazimierz. *Stylistyka i rytmika polska*. Wyd. VII. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1927. Str. 218. . . . . zł 3.60
- Zawiliński Roman. *Nasz język ojczysty*. Kraków, Gebethner i S-ka, 1919. Str. 128. . . . . „ 2.40
- Zborowski J. *Wskazówki do zbierania nazw geograficznych*. Gebethner i Wolff, 1923. Str. 32. (Biblioteczka Tow. Miłośników Języka Polskiego Nr. 4) . . . . . „ —.40

V. Historja literatury.

- Brückner Aleksander. *Dzieje literatury polskiej w zarysie*. Warszawa, Instyt. Wydawn. „Biblioteka Polska”, b. r. Tom I, str. 463, tom II, str. 516. zł 16.00
- Chlebowski Bronisław. *Literatura polska (1795 — 1905), jako główny wyraz życia narodu po utracie niepodległości*. Opr. M. Kridl, Lwów — Warszawa, Zakł. Narodowy im. Ossolińskich, 1923. Str. 568. . . . . „ 8.00
- Chmielowski Piotr. *Historja literatury polskiej od czasów najdawniejszych do końca XIX wieku*. Wydanie nowe przygotował, do stanu badań dzisiejszych doprowadził i ilustracjami opatrzył Stanisław Kossowski. Lwów, H. Altenberg. T. I. Str. 670. wyczerp.
- Chrzanowski Ignacy. *Historja literatury niepodległej Polski (965—1795) (z wypisami)*. Wydanie dziesiąte, poprawione i uzupełnione. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1930. Str. 739. . . . . zł 20.00
- Dobrzycki Stanisław. *Historja literatury polskiej. Tom I. Literatura Polski niepodległej*. Poznań. 1927. Nakładem autora. Str. VIII+600. . . . . „ 20.00
- Drogoszewski Aureli. *Pozytywizm polski*. Encyklopedia wychowawcza, t. IX, z. 10. Lwów—Warszawa, Książnica-Atlas, 1923. . . . . „ 0.60
- Feldman Wilhelm. *Współczesna literatura polska*. Okresem 1919—1930 uzupełnił Stefan Kołaczkowski. Kraków, Krak. Sp. Wyd., 1930. Str. 714. (Z historii i literatury Nr. 34). . . . . „ 25.00
- Komarnicki Lucjusz. *Historja literatury polskiej wieku XIX*. Część I—II. Gebethner i Wolff, 1927. Str. 286+434. . . . . „ 12.00
- Kridl Manfred. *Literatura polska wieku XIX*. Część I—IV. Warszawa, M. Arct, 1925—1929. Str. 198+168+344+177. . . . . „ 21.80
- Szykowski Marjan. *Współczesna literatura polska z wypisami*. Poznań, Spółka Pedagogiczna S. A., 1930. Str. 361. . . . . zł 9.00

Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej. Życiorysy, streszczenia i wyjątki pod redakcją Ignacego Chrzanowskiego, Bronisława Chlebowskiego, Gabryela Korbuta, Manfreda Kridla, Aurelego Drogoszewskiego. Gebethner i Wolff, 1906—1924. T. I—IX. Cena jednego tomu . . . . . „ 5.00

Wojciechowski Konstanty. *Dzieje literatury polskiej.* Wydanie trzecie, przygotowane pod redakcją dr. J. Balickiego, wstępem poprzedzone przez Ignacego Chrzanowskiego. Z 134 ilustracjami. Książnica-Atlas, Lwów—Warszawa, 1930. Str. VIII+418. . . . . „ 14.40

Wojciechowski Konstanty. *Wiek oświecenia. Historia literatury wieku oświecenia w Polsce.* Lwów—Warszawa—Kraków, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1926. Str. 432. . . . . „ 10.00

VI. Monografie i rozprawy historyczno-literackie.

Adamczewski Stanisław. *Serce nienasycone. Książka o Żeromskim.* Z 8 ilustracjami. Poznań, Wydawnictwo Polskie (R. Wegner), (1930). Str. 431. . . . . zł 25.00

Borowy Wacław. *Ze studjów nad Fredrą.* Kraków, Krak Spółka Wydawn., 1921. Str. 99. (Z historii i literatury Nr. 9). . . . . „ 2.60

TREŚĆ: O Pawle i Gawle. Uwagi o fredrowskiem „Trzy po trzy”. Akcja „Zemsty”.

Brückner Aleksander. *Mikołaj Rej, człowiek i dzieło.* Lwów, H. Altenberg, 1922. Str. 102. (Wielcy pisarze t. II). . . . . „ 1.50

Chlebowski Bronisław. *Pisma.* Warszawa, E. Wende, 1912. T. I—IV. Str. 391+383+356+362. . . . . wyczerp.

TREŚĆ: Tom I. Studja historyczne i krytyczne z zakresu dziejów literatury, oświaty i sztuki polskiej; Zadanie historii literatury polskiej. Udział niemieckiej oświaty Prus wscho-

dnich w życiu umysłowym Polski. Udział kobiet polskich w życiu duchowym społeczeństwa. Indywidualizm jako czynnik rozwoju sztuki polskiej w wieku XVI. Stanisław Konarski. Fryderyk Chopin. Grażyna i jej stosunek do Jerolimy Wyzwolonej w przekładzie Piotra Kochanowskiego. Idea, układ i artyzm „Dziadów” kowieńskich i „Fragmentów” pośmiertnych. Nieboska i Irydjon. Wpływ poznania się Słowackiego z Kraśińskim na twórczość obu poetów (1836—1841). „Lilla Weneda” — geneza dramatu. Geneza i piękno „Przedświtu”. Słowacki i Szekspir. W kwestji Słowackiego. Neoromantyzm współczesny i zależna od niego nowa krytyka. Twórczość Wyspiańskiego w świetle krytyki współczesnej.

Tom II. Studja nad literaturą polską wieku XVI (Rej—Kochanowski): Najdawniejsze kancjonały protestanckie z połowy wieku XVI. Pieśń o zburzeniu Sodomy. W sprawie Modrzewskiego. Mikołaj Rej w świetle nowych świadectw. Mikołaj Rej jako pisarz. Jan Kochanowski w świetle własnych utworów. Pobyt Kochanowskiego na dworach panów małopolskich. Wpływ Ariosta. Odprawa posłów greckich. Artyzm Kochanowskiego. Kochanowski w książce prof. Tarnowskiego. „Kołacze” Szymonowicza.

Tom III: Studja nad literaturą polską wieku XVII (Piotr Kochanowski — Twardowski — Potocki — Maszkiewicz — Pasek): Przekład „Jerolimy” Tassa przez Piotra Kochanowskiego. Samuel ze Skrzypny Twardowski. Daphnis, sielanka miłosna. Nadobna Paskwalina. Wacław Potocki jako autor „Wojny Chochimskiej”. Pamiętniki husarza (Samuel Maszkiewicz). Jan Chryzostom Pasek i jego Pamiętniki.

Tom IV: Prace z zakresu historii, literatury i krytyki. I. Z geografji historycznej: Sarmacja. Wisła. Wielkopolska. Pochodzenie nazwy Gniezno. II. Z życia Warszawy: Rozwój Warszawy w związku z jego odbiciem w literaturze i pracy nad dziejami miasta. Warszawa za Władysława IV. Salony i koła literackie w Warszawie (1840—1855). Życie duchowe w Warszawie: a) stan pracy naukowej, b) stan pracy oświatowej. III. Z pracy nad literaturą wieku XIX: Jak powstały „Dziady kowieńskie”. Stanowisko Kraszewskiego w literaturze i życiu społeczeństwa. Bolesław Prus. Historycy literatury polskiej i krytycy: Feliks Bentkowski, Kazimierz Kaszewski, Piotr Chmielowski. Obraz literatury współczesnej w dziele prof. Tarnowskiego. Historia literatury prof. Pilata. Praca prof. Tretiaka o Zaleskim. Stan dotychczasowych badań nad historją literatury polskiej. V. Pogłębienie myśli krytycznej: Studja Pawlikowskiego nad mistyką Słowackiego. Książka Brzozowskiego.

- Chmielowski Piotr. *Józef Ignacy Kraszewski*. Zarys biograficzno - literacki. Kraków, Gebethner i S-ka 1888. Str. 534. . . . . wyczerp.
- Chmielowski Piotr. *Adam Mickiewicz, zarys biograficzno-literacki*. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1901. Tom I str. 427, tom II str. 450. . . . . „
- Chmielowski Piotr. *Pan Tadeusz, komentarz do tekstu poematu, w wydaniu „Macierzy Polskiej“*. Brody, nakł. i drukiem księgarni Feliksa Westa, 1902. Str. 76. . . . . „
- Chrzanowski Ignacy. *Adam Mickiewicz*. Z 32 ilustracjami. (Monografie ilustrowane „Gryfa“: Nasi poeci t. I). Warszawa, 1915. Str. 32. . . . . „
- Chrzanowski Ignacy. *Chleb macierzysty Ody do młodości*. Wyd. 3-e. Biblj. Uniw. Lud. i Młodz. Szkoln. Nr. 232. Warszawa, Gebethner i Wolff. Str. 52. . . . . zł 0.50
- Chrzanowski Ignacy. *Henryk Sienkiewicz*. Kraków 1917. . . . . wyczerp.
- Chrzanowski Ignacy. *Komisja Edukacyjna i jej posiew*. Biblj. Uniw. Lud. i Młodz. Nr. 226. Warszawa, Gebethner i Wolff. Str. 37. . . . . zł 0.40
- Chrzanowski Ignacy. *Liryka patriotyczna Asnyka*. Biblj. Uniw. Lud. i Młodz. Szkoln. Nr. 188. Warszawa, Gebethner i Wolff. Str. 23. . . . . „ 0.40
- Chrzanowski Ignacy. *Nasz hymn narodowy (Pieśń legjonów)*. Lwów—Warszawa—Kraków, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1922. Str. 39. . . . . „ 0.50
- Chrzanowski Ignacy. *O komedjach Aleksandra Fredry*. Kraków, Akademia Umiejętności, 1917. Str. X+334. . . . . wyczerp.
- Chrzanowski Ignacy. *Romantyzm polski wobec Konstytucji 3-go Maja*. Biblj. Uniw. Lud. i Młodz. Szkoln. Nr. 224. Warszawa, Gebethner i Wolff. Str. 40. . . . . zł 0.50
- Chrzanowski Ignacy. *Za co powinniśmy kochać „Pana Tadeusza“*. Biblj. Uniw. Lud. i Młodz. Szkoln. Nr. 101. Warszawa, Gebethner i Wolff. Str. 32. „ 0.50

- Chrzanowski Ignacy. *Wśród zagadnień, książek i ludzi*. Lwów—Warszawa—Kraków, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1922. Str. 576. . . . . zł 3.60
- TREŚĆ: Idea kultury średniowiecznej a chwila obecna. Książka o Samuelu i Seklucjanie. Dlaczego Rej jest ojcem literatury polskiej? Zwierciadło Reja przed sądem potomności. Kult Skargi w Polsce. Reforma szkolna Konarskiego. Hugo Kołłątaj. Poglądy na przyczyny upadku Polski a chwila bieżąca. Upiory myśli historycznej. Podobieństwa i pokrewieństwa pomiędzy Działdów częścią trzecią a Boską Komedją. Przedświt a Prelekcje paryskie. Mickiewicz wobec Kościoła w ostatnim kursie Prelekcji paryskich. Książka o Łukasińskim. Piotr Chmielowski. Stanisław Tarnowski jako krytyk literacki. Przygodne słowa Oswalda Balzera. Włodzimierz Spasowicz w świetle swoich pism pośmiertnych. Bolesław Prus. Henryk Sienkiewicz. Jan Gadomski. Walerj Gostomski. Józef Korzeniowski. „Księga Ubogich“ Kasprowicza. O nauczaniu szkolnem języków starożytnych.
- Chrzanowski Ignacy. *Z epoki romantyzmu*. Studja i szkice. Kraków, nakł. księgarni J. Czarnieckiego b. r. Str. 399. . . . . wyczerp.
- TREŚĆ: Charakterystyka romantyzmu. Czem był Wirgilusz dla Polaków po utracie niepodległości? Pieśń wygnańca. Mowa Brodzińskiego „O narodowości Polaków“ na tle współczesnej ideologii patriotycznej. Źródła klasyczne dwóch utworów romantycznych. Odczyt o Mickiewiczu. Mickiewicz a Puszkina. Sądy estetyka niemieckiego o Mickiewiczu. „Resurrecturis“ i „Psalm dobrej woli“. Skarga skrzywdzonego poety. Dwie książki o zagadnieniach religijnych.
- Dębicki Zdzisław. *Portrety*. Gebethner i Wolff. Str. 324. . . . . zł 7.00
- TREŚĆ: A. Świętochowski, J. Weyssenhof, W. Sieroszewski, St. Przybyszewski, St. Berent, J. Kasprowicz, K. Przerwa-Tetmajer, L. Staff, A. Oppman (Or-Ot), Andrzej Strug (Tadeusz Gałęcki), A. Nowaczyński, M. Rodziewiczówna, Z. Bartkiewicz, Z. Przesmycki (Miriam), A. Lange, L. Lemański.
- Dębicki Zdzisław. *Portrety*. Serja II. Gebethner i Wolff. Str. 368. . . . . „ 8.00
- TREŚĆ: A. Górski, S. Dąbrowski, T. Miciński, W. Orkan, T. Rittner, J. A. Kisielewski, A. Niemojewski, G. Daniłowski, Z. Słoński, W. Perzyński, K. Makuszyński, T. Żeleński (Boy), A. Grzymała-Siedlecki, K. Irzykowski, Z. Nałkowska-Gorzuchowska, W. Grubiński, J. Kaden-Bandrowski, T. Nalepiński, E. Małaczewski, P. Choynowski, F. Goetel.
- Drogoszewski Aureli. *Eliza Orzeszkowa*. Warszawa 1912. . . . . wyczerp.

- Drozdowicz-Jurgielewiczowa Irena. *Technika powieści Żeromskiego*. Warszawa. 1929. Str. 185. . . . . zł 6.00
- Dyboski Roman. *William Shakespeare*. Kraków, Krak. Spółka Wyd., 1927. Str. 352. . . . . „ 12.00
- Falkowski Zygmunt. *Władysław Reymont. Człowiek i twórczość*. Poznań, Fiszer i Majewski, 1929. Str. 113. . . . . „ 2.00
- Feldman Wilhelm. *Henryk Ibsen*. Lwów, H. Altenberg, 1922. Str. 141. (Wielcy pisarze t. III). . . . . „ 1.50
- Gąsiorowska Zofja. *Służba narodowa w sprawie Andrzeja Towiańskiego*. Kraków, Gebethner i Wolff, 1918. Str. 186. (Prace historyczno-literackie Nr. 10). . . . . wyczerp.
- Górski Konrad. *Pogląd na świat młodego Mickiewicza (1815—1823)*. Warszawa 1925. Str. 152. (Studja z zakresu historii literatury polskiej Nr. 13). . . . . zł 3.60
- Górski Konrad. *Tatry i Podhale w twórczości Jana Kasprowicza*. Zakopane 1926. Str. 52. (Wydawnictwo Muzeum Tatrzańskiego im. d-ra T. Chałubińskiego w Zakopanem Nr. 2). . . . . „ —
- Gostomski Walery. *Arcydzieło poezji polskiej „Pan Tadeusz“*. Kraków 1894. Str. 266 . . . wyczerp.
- Gostomski Walery. *Praca u podstaw w powieściach Orzeszkowej*. (Odbitka z „Przeglądu Powszechnego“). Kraków 1910. Str. 74. . . . . wyczerp.
- Gostomski Walery. *Z przeszłości i teraźniejszości. Studja i szkice krytyczno-literackie*. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1904. Str. 437. . . . . wyczerp.
- TREŚĆ: Świat nadprzyrodzony w „Boskiej Komedji”. O liryce religijnej Mickiewicza. Ideały filareckie w „Odzie do młodości”. Arcydzieło komedji polskiej („Śluby panięskie”). Dramat Wagnerowski. Teatr w Beyruth i jego znaczenie. Wagnerowski „Pierścień Nibelungów”. Fryderyk Nietsche jako przedstawiciel antychrześcijańskiego humanitaryzmu, Gabriel d’Anunzio jako dramaturg. Leon Tolstoj i ostatnia jego powieść „Zmartwychwstanie”. „Krzyżacy” Sienkiewicza. Liryka Kasprowicza: 1. Liryczna trylogia miłosna. 2. Pieśni miłosne „Z gór”. 3. „Dies irae”. 4. „Salome”. 5. „Święty Boże”. 6. „Moja pieśń wieczorna”.

- Hoesick Ferdynand. *„Siła fatalna“ poezji Słowackiego*. Kraków, Krak Spółka Wydawn., 1921. Str. 204. (Z historii literatury Nr. 10). . . . . zł 5.40
- Jampolski Włodzimierz. *Stefan Żeromski. Duchowy wódz pokolenia*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn., 1930. Str. 84. (Z historii literatury Nr. 38). . . . . „ 3.60
- Janik Michał. *Mikołaja Reja żywot i pisma*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn., 1923. Str. 135. (Z historii i literatury Nr. 19). . . . . „ 3.60
- Kaden-Bandrowski Juljusz. *Stefan Żeromski. Prorok niepodległości*. Lwów, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1930. Str. 39. . . . . „ 1.60
- Kallenbach Józef. *Adam Mickiewicz*. Wyd. IV.. Lwów—Warszawa—Kraków, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1926. T. I str. 475, t. II str. 536. . . . . „ 20.00
- Kallenbach Józef. *Zygmunt Krasiński. Życie i twórczość lat młodych (1812—1838)*. Lwów 1904. T. I str. XVI+363, t. II str. 447. . . . . wyczerp.
- Kleiner Juljusz. *Juljusz Słowacki, dzieje twórczości*. Warszawa—Kraków, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1925—1928. T. I str. 283, t. II str. 400, t. III str. 329, t. IV cz. I str. 399, cz. II str. 586. . . . . „ 45.00
- Kleiner Juljusz. *O Panu Tadeuszu książce budującej*. Lwów—Warszawa—Kraków, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1925. Str. 25. . . . . „ 1.20
- Kleiner Juljusz. *Studja z zakresu literatury i filozofji*. Warszawa, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, 1925. Str. 286. . . . . „ 13.50
- TREŚĆ: Cz. I. Krasickiego „Bajki i przypowieści”. Lewis i jego „Tales of wonder” jako źródła ballad Niemcewicza. Powieść Marji z Czartoryskich ks. Wirtemberskiej. Proroctwo ks. Piotra. Cz. II. Romantyzm. Fikcja intelektualna w literaturze. Treść i forma w poezji. Analiza dzieła. Charakter i przedmiot badań literackich. Cz. III. Mesjanizm narodowy w systemie Krasieńskiego. Pojęcie idei u Berkeley’a. Z zagadnień bergsonizmu i romantyzmu.
- Kołaczkowski Stefan. *Twórczość Jana Kasprowicza*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn., 1924. Str. 195. (Z historii i literatury Nr. 25). . . . . „ 6.00

Kołaczkowski Stefan. *Stanisław Wyspiański, rzecz o tragedjach i tragizmie*. Poznań — Fiszler i Majewski; Warszawa — E. Wende i S-ka; Łódź — Tow. Księgarni Kresowych, 1922. Str. 236. . . . . zł 9.00

Konopnicka Marja. *Mickiewicz. Jego życie i duch*. Skł. gł. Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków. Str. 192. . . . . wyczerp.

Kridl Manfred. *Antagonizm wieszczów. Rzecz o stosunku Słowackiego do Mickiewicza*. Warszawa, wyd. M. Arcta, 1925. Str. 568. . . . . „ 14.00

Małecki Antoni. *Juljusz Słowacki. Jego życie i dzieła w stosunku do współczesnej epoki*. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt, 1901. T. I str. 280, t. II str. 332, t. III str. 308. . . . . wyczerp.

Matuszewski Ignacy. *Słowacki i nowa sztuka*. Warszawa, 1911. Str. 207. . . . . „

Matuszewski Ignacy. *Studja o Żeromskim i Wyspiańskim*. Warszawa, Gebethner i Wolff (1921). Str. 235. . . . . „

TREŚĆ: Powieść społeczna i formuły estetyczne. Poemat prozą Żeromskiego. Żeromski „Popioły”. Żeromski „Dzieje grzechu”. „Nawracanie Judasza” Żeromskiego. „Zamięć” Stefana Żeromskiego. Nowa legenda o Żeromskim. „Skałka” Wyspiańskiego. Wyspiański i Hamlet. Metafizyka Wyspiańskiego. Weysenhoff i „Laury” Wyspiańskiego.

Matuszewski Ignacy. *Swoi i obcy. Zarysy literacko - estetyczne*. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1903. Str. 432. . . . . „

TREŚĆ: Subiektywizm w krytyce. Bolesław Prus: I. Artysta i filozof. II. Zwrot w twórczości Prusa („Faraon”). Henryk Sienkiewicz: I. Powieść społeczna. II. Powieść historyczna („Quo Vadis”). Prus i Sienkiewicz (Paralela). Juljusz Słowacki: I. Słowacki i Shelley. II. Mistyczne pisma Słowackiego w zestawieniu z doktrynami współczesnego okultyzmu. Lord Byron i wpływ jego na literaturę polską. Ideał bohaterstwa w dramacie staroindyjskim. Bohaterowie Jasefek (O stałych typach teatru ludowego w Europie). Drobiazgi i szkice krytyczne (Torquato Tasso. Liczmany myśli i mowy. Estetyka i publiczność).

Matuszewski Ignacy. *Twórczość i twórcy. Studja i szkice estetyczno-literackie*. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1904. Str. 370. . . . . „

TREŚĆ: Cele sztuki (studjum estetyczne). Artysty i krytycy (przyczynek do psychologii krytyki). Stanowisko Mickiewicza w literaturze wszechświatowej. Wzniosłość u Słowackiego. Powieściopisarze i powieści. (Fantastyczność u Prusa. Ewolucje powieści egzotycznej i Wacław Sieroszewski. Władysław Reymont. Stefan Żeromski. Józef Weysenhoff. Gustaw Daniłowski. Wacław Berent). Stanisław Witkiewicz i krytyka subiektywna. Rozprawy i rozprawki (Miara estetyczna w polemice. Słowa. Don Kichot i Robinson. Duch bajek indyjskich). Plastycypoei (Z życia i działalności artystycznej Teofila Lenartowicza. Antoni Kamiński. Botticelli. Gustaw Moreau).

Mickiewicz Władysław. *Żywoł Adama Mickiewicza*. Poznań, Pozn. Tow. Przyjaciół Nauk, 1929. T. I str. 450. . . . . zł 20.00

Mościcki Ignacy. *Pod znakiem Orła i Pogoni. Szkice historyczne*. Książnica - Atlas, Lwów — Warszawa, 1923. Str. 253. . . . . „ 4.00

Mościcki Henryk. *Wernyhora. Ks. Marek*. Wyd. drugie. Bibliot. Uniw. Lud. i Młodz. Szkoln. Nr. 176. Warszawa, Gebethner i Wolff, Str. 21. . . . . „ 0.30

Mościcki Henryk. *Wilno — Warszawa w „Dziadach“ Mickiewicza*. Warszawa — Kraków, Gebethner i Wolff, 1908. Str. 203. . . . . wyczerp.

Morawski Kazimierz. *Walka o język polski w czasach Odrodzenia*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. Str. 54. (Z historii i literatury Nr. 18). . . . . zł 1.60

Noyszewski Piołun Stanisław. *Stefan Żeromski — dom, dzieciństwo i młodość*. Warszawa — Kraków, wyd. J. Mortkowicza, 1926. Str. 374. . . . . „ 12.00

Pini Tadeusz. *Krasiński, życie i twórczość*. Poznań, R. Wegner b. r. Str. 321. . . . . „ 20.00

Siedlecki - Grzymała Adam. *Wyspiański — cechy i elementy jego twórczości*. Wydanie drugie, Gebethner i Wolff. Str. 333. . . . . wyczerp.

Siemieński Lucjan. *Portrety literackie*. I. Obóz klasyków. Złoczów, W. Zukerkandel. (Biblioteka Powszechna. Nr. 701 — 702). . . . . zł 0.72

Sinko Tadeusz. *Antyk Wyspiańskiego*. Warszawa, Biblioteka polska, 1922. Str. 370. . . . . „ 8.40

- Sinko Tadeusz. *Hellenizm Juliusza Słowackiego*. Z 3 ilustracjami. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska”, 1925. Str. 251. . . . . zł 11.20
- Sinko Tadeusz. *O tradycjach klasycznych Adama Mickiewicza*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. Str. 128. (Z historii i literatury). . . . . „ 3.80
- Skwarczyńska Stefanja. *Ewolucja obrazów u Słowackiego*. Lwów — Warszawa — Kraków, Zakład. Narod. im. Ossolińskich, 1925. Str. 179. (Badania literackie. Tom I). . . . . „ 8.00
- Szweykowski Zygmunt. „*Lalaka*” *Bolesława Prusa*. Gebethner i Wolff, Warszawa, 1927. Str. 362. . . . . „ 10.00
- Szykowski Marjan. *Adam Mickiewicz, budowniczy prawdziwej Polski*. Lwów, H. Altenberg, 1922. Str. 176. (Wielcy pisarze t. I). . . . . „ 1.50
- Szykowski Marjan. *Dzieje komedji polskiej*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. 1921. Str. 124. (Z historii i literatury Nr. 4). . . . . „ 3.80
- Szykowski Marjan. *Dzieje nowożytnej tragedji polskiej — typ szekspirowski*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. 1923. Str. 343. (Z historii i literatury Nr. 22). . . . . „ 9.00
- Tarnowski Stanisław. *Zygmunt Krasiński*. Kraków, Akademia Umiejętności, 1912. T. I, str. 431, t. II str. 458. . . . . wyczerp.
- Tarnowski Stanisław. *O Panu Tadeuszu*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. 1923. Str. 104. (Z historii i literatury Nr. 16). . . . . zł 2.50
- Tretiak Józef. *Adam Asnyk jako wyraz swojej epoki*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. 1922. Str. 66. (Z historii i literatury Nr. 14). . . . . „ 1.80
- Tretiak Józef. *Juljusz Słowacki*. Kraków, nakładem Akademji Umiejętności, 1904. T. I str. 494, t. II str. 504. . . . . wyczerp.
- Tretiak Józef. *Kto jest Mickiewicz? Sześć szkiców*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn., 1924. Str. 162. (Z historii i literatury. Nr. 6). . . . . „ 4.00

- TREŚĆ: Idea Wallenroda. Cześć Mickiewicza dla Najświętszej Panny. Tło historyczne w Panu Tadeuszu. Obrazy nieba i ziemi w „Panu Tadeuszu”. Mickiewicz jako redaktor Trybuny Ludów. Kto jest Mickiewicz (Synteza jego poezji).
- Tretiak Józef. *Młodość Mickiewicza (1798 — 1824)*. *Życie i poezja*. Petersburg, K. Grendyszyński, 1898. T. I str. 395, t. II str. 309. . . . . wyczerp.
- Ujejski Józef. *Główne idee w „Anhellim” Słowackiego*. Kraków, nakł. Akademji Umiejętności, 1916. Str. 140. . . . . „
- Ujejski Józef. *Juljusza Słowackiego „Kordjan”*. Kraków, 1909. Str. 63. . . . . „
- Wasilewski Zygmunt. *Jan Kasprowicz. Zarys wizerunku*. Gebethner i Wolff, (1923). Str. 399. zł 4.00
- Wasilewski Zygmunt. *Mickiewicz i Słowacki*. Gebethner i Wolff b. r. Str. 343. . . . . „ 3.00
- TREŚĆ: Zatarg rozumu z uczuciem. Mickiewiczowski motyw grobu. Mickiewicz i Słowacki jako pamiętnikarze. Psychologia pomysłu „Pana Tadeusza”. Dramaty wyobraźni poetyckiej. Mickiewiczowska synteza w działaniu. Pomyłki krytyki literackiej. Spór o Słowackiego. Konrad Wyspiańskiego jako ostatnia fala romantyzmu. Po stu latach.
- Wasilewski Zygmunt. *Współcześni. Charakterystyka pisarzy i dzieł*. Gebethner i Wolff (1923). Str. 340. . . . . zł 6.00
- TREŚĆ: Pisarze polityczni: Jan Ludwik Popławski; Roman Dmowski; Zygmunt Balicki. Powieściopisarze: Aleksander Głowacki (Bolesław Prus); Henryk Sienkiewicz; Adolf Dygasiński; Józef Weyssenhoff; Wacław Karczewski (Marjan Jasińczyk); Kazimierz Tetmajer; Tadeusz Jaroszyński. Teatr: Stanisław Wyspiański; Lucjan Rydel; Jerzy Żuławski; Stanisław Przybyszewski; Tadeusz Rittner; Stefan Krzywoszewski; Bolesław Gorczyński.
- Wasilewski Zygmunt. *Wspomnienia o Janie Kasprowiczu i Stefanie Żeromskim*. Gebethner i Wolff (1927). Str. 186. . . . . „ 4.00
- TREŚĆ: Słowo wstępne. Jan Kasprowicz: O portret poety; Psychika Kasprowicza; Góry w poezji; Nad mogiłą Kasprowicza; Wspomnienia; Dodatki. Stefan Żeromski: Po śmierci Żeromskiego; Dramat twórczości Żeromskiego; Wspomnienie o Stefanie Żeromskim.
- Windakiewicz Stanisław. *Jan Kochanowski*. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. 1930. Str. 198. (Z historii i literatury Nr. 37). . . . . „ 6.80

Windakiewicz Stanisław. <i>Piotr Skarga</i> . Kraków, Krak. Spółka Wydawn. 1925. Str. 338. (Z historii i literatury Nr. 28).	zł 6.80
Witkiewicz Stanisław. <i>Mickiewicz jako kolorysta</i> . Warszawa, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”. (Wielka Biblioteka Nr. 39).	„ 0.50
Wojciechowski Konstanty. <i>Bolesław Prus</i> . Lwów, Gubrynowicz i Syn, 1925. Str. 178.	„ 3.00
Wojciechowski Konstanty. <i>Ignacy Krasiński</i> . Wydanie drugie, zmienione. Lwów, Wydawn. Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1922. Str. 185.	„ 2.40
Wojciechowski Konstanty. <i>Henryk Sienkiewicz</i> . (Henryk Sienkiewicz. Protoplasta Zagłoby. Żywioł subiektywny w „Trylogji” Sienkiewicza. Wojsko polskie u Sienkiewicza). Lwów—Warszawa, Tow. Naucz. Szkół Średnich i Wyższych, 1925. Str. 158.	„ 2.40
Wojciechowski Konstanty. <i>Przezwrot w umysłowości i literaturze polskiej po roku 1863</i> . (Przezwrot w umysłowości i literaturze polskiej po roku 1863. Miłość w poezji polskiej. Ballady i romanse. Współzawodnik Sienkiewicza). Z rękopisów pośmiertnych wydali: Dr. Juljusz Balicki, dr. Zygmunt Szwejkowski, dr. Juljusz Zaleski. Książnica-Atlas, Lwów—Warszawa, 1928. Str. 294.	„ 11.40
Wóycicki Kazimierz. <i>Walka na Parnasie i o Parnas</i> . Materiały i opracowania do dziejów pozytywizmu polskiego. Część I. Walka z epigonizmem. Poglądy, wskazania, nadzieje, wróżby. Gebethner i Wolff. Warszawa (1928). Str. 234.	„ 10.00

VII. Teksty.

1. Wydawnictwa *).

Biblioteka Klasyków Polskich. Warszawa, E. Wende i Spółka.

*) Szczegółowy spis tomików, dozwolonych do użytku szkolnego, jest ogłaszany w „Dzienniku Urzędowym Ministerstwa W. R.” i w „Spisach książek szkolnych i środków naukowych”, wydawanych z początkiem każdego roku szkolnego.

Biblioteka Narodowa. Serja I i II. Kraków, Krakowska Spółka Wydawnicza.	
Biblioteka Szkolna. Warszawa, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”.	
Biblioteczka Uniwersytetów Ludowych i Młodzieży Szkolnej. Nakład Gebethnera i Wolffa.	
Nasza Biblioteka. Lwów — Warszawa — Kraków. Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.	
Pisarze polscy i obcy. Nakład Gebethnera i Wolffa.	
Wielka Biblioteka. Arcydzieła literatury polskiej i obcej. Warszawa, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”.	
Wielka Biblioteka. Nowe wydanie arcydzieł literatury polskiej i obcej z objaśnieniami i przypisami w opracowaniu pedagogów i krytyków pod redakcją Włodzimierza Gałęckiego. Warszawa, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”.	
2. Wydania zbiorowe autorów.	
a) Pisarze polscy.	
Asnyk Adam (E1 . . . y). <i>Pisma</i> t. I — III. Warszawa, Księgarnia F. Hoessicka, 1916.	zł 12.00
Fredro Aleksander. <i>Pisma wszystkie</i> . Tekst opracował, wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Eugenjusz Kucharski. T. I—VI. Lwów — Warszawa — Kraków. Zakład Narod. im. Ossolińskich, 1926.	„ 72.00
Kasprowicz Jan. <i>Dzieła</i> . Pod redakcją Stefana Kończakowskiego. Wydał W. Meissels. Kraków, 1930. T. I — XXII.	„ 84.00
Kochanowski Jan. <i>Pisma zbiorowe</i> . Wydał Aleksander Brückner. T. I—II. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska”, 1924.	„ 9.60
Konopnicka Marja. <i>Wybór poezyj</i> . Wydanie piąte, uzupełnione. Gebethner i Wolff (1922).	„ 4.00
Krasinski Zygmunt. <i>Pisma</i> . T. I—VIII. Wydanie jubileuszowe. Kraków—Warszawa, Gebethner i Wolff, 1912	wyczerp.
Mickiewicz Adam. <i>Dzieła wszystkie</i> . Wydali Tadeusz Pini i Marjan Reiter. T. I—XII, Lwów, H. Altenberg.	„

Mickiewicz Adam. <i>Poezje</i> . Wydanie przygotował Stanisław Pigoń. T. I—IV. Lwów, Gubrynowicz i Syn, 1929.	zł 32.00
Orzeszkowa Eliza. <i>Pisma</i>	wyczerp.
Prus Bolesław. <i>Pisma</i>	wyczerp.
Reymont Władysław. <i>Pisma</i> . Wydanie zbiorowe zupełne. Ze wstępem A. Grzymały Siedleckiego i portretem autora. T. I—XX. Warszawa, Gebethner i Wolff. (Dla seminarjów naucz.).	zł 120.00
Sienkiewicz Henryk. <i>Pisma</i> . W układzie Ignacego Chrzanowskiego. Nakł. Zakładu Narod. im. Ossolińskich we Lwowie. Wydawn. Gebethnera i Wolffa w Warszawie. Dotychczas wyszły: T. I:—IV „Ogniem i mieczem“, t. V—X „Potop“, t. XI—XIII „Pan Wołodyjowski“, t. XIV—XVI „Bez dogmatu“, t. XVII—XIX „Rodzina Połanieckich“.	
Sieroszewski Wacław. <i>Pisma</i> . Wydanie zbiorowe. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska“. T. I—XIV (dla seminarjów naucz.).	„ 65.00
Słowacki Juliusz. <i>Dzieła wszystkie</i> . Pod redakcją Juliusza Kleinera. Lwów — Warszawa — Kraków, Wydawn. Zakładu Narod. im. Ossolińskich. Dotychczas wyszły: t. I—V, VII, IX, X. Cena jednego tomu	„ 16.00
Staff Leopold. <i>Wybór poezyj</i> . Wydanie III pomnożone. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska“, 1923.	„ 4.20
Tetmajer Kazimierz. <i>Wybór poezyj</i>	brak
Wyspiański Stanisław. <i>Dzieła</i> . Pierwsze wydanie zbiorowe, w opracowaniu Adama Chmiela i Tadeusza Sinki. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska“. Dotychczas wyszły t. I—V.	„ 72.00
Zeromski Stefan. <i>Dzieła</i> . Wydane w dziesiątą rocznicę Odrodzenia Państwa Polskiego. Warszawa—Kraków, Wydawn. J. Mortkowicza. Serja I. Powieści. T. I—XII (Wydanie dla młodzieży). Serja II. Opowiadania i nowele (t. I—IV), Utwory epickie (t. I—IV), Utwory dramatyczne (t. I—IV), Utwory publicystyczne (t. I—II).	„ 120.00

b) Pisarze obcy.	
Dickens Karol. <i>Dzieła</i> . Pod redakcją Wiljama Horzycy. Ze słowem wstępnym Andrzeja Tretiaka. T. I—XII. Warszawa, Biblioteka Wielkich Pisarzy, 1930. Dotychczas wyszły: Dawid Copperfield, Mała Dorrit, Opowieści wigilijne. Opowieść o dwóch miastach.	zł 30.00
Molier Jan. <i>Dzieła</i> . Przełożył, opracował i wstępem opatrzył Boy. Wydanie nowe ku uczczeniu trzechsetletniej rocznicy urodzin Moliera. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska“. T. I—VI.	„ 50.00
Szekspir Wiljam. <i>Dzieła dramatyczne</i> w dwunastu tomach. Z portretem autora. Życiorys Shakespeara i przedmowy poszczególne opracował prof. Roman Dyboski. „Studjum Shakespeare w Polsce“ napisał dr. Ludwik Bernacki. Wyboru przekładów dokonał Stanisław Krzemiński. Warszawa, Gebethner i Wolff.	„ 60.00
3. Wydania oddzielne utworów*).	
a) Pisarze polscy.	
Dygasiński Adolf. <i>Gody życia</i>	brak
Dygasiński Adolf. <i>Na odlocie</i> . Warszawa, Księg. J. Lisowskiej, 1927. (Dla seminarjów naucz.).	zł ——
Kasprowicz Jan. <i>Księga ubogich</i> . Wydanie czwarte. Warszawa, J. Mortkowicz, 1929.	„ 3.00
Orzeszkowa Eliza. <i>Bene nati</i> . oddzielnego wyd.	brak
Orzeszkowa Eliza. <i>Dziurdziowie</i>	„ „
Orzeszkowa Eliza. <i>Gloria victis</i>	„ „
Orzeszkowa Eliza. <i>Meir Ezołowicz</i> . Wydanie II. (Pisma. Wydanie zbiorowe zupełne ze wstępem Aurelego Drogoszewskiego t. VIII). Warszawa, Gebethner i Wolff.	zł 6.00
Orzeszkowa Eliza. <i>Nad Niemnem</i> . Część I—II. (Pisma. T. II—III). Warszawa, Gebethner i Wolff.	„ 9.00

* W dziale tym uwzględniono tylko utwory, nieobjęte wydawnictwami, wymienionymi w dziale. V.

Orzeszkowa Eliza. <i>Nowele</i> . oddzielnego wyd. brak	
Prus Bolesław. <i>Anielka</i> . Powieść. Warszawa, Gebethner i Wolff.	wyczerp.
Prus Bolesław. <i>Emancypantki</i> . Powieść. Wyd. IV. T. I—IV. (Pisma Bolesława Prusa t. VII—X). Warszawa, Gebethner i Wolff	zł 30.00
Prus Bolesław. <i>Faraon</i> . Powieść. Wydanie VII. T. I—III. (Pisma... t. XI—XIII). Warszawa, Gebethner i Wolff.	„ 30.00
Prus Bolesław. <i>Lalka</i> . Powieść w trzech tomach. Wyd. VI. (Pisma... t. IV—VI). Warszawa, Gebethner i Wolff.	„ 30.00
Prus Bolesław. <i>Nowele</i>	brak
Prus Bolesław. <i>Placówka</i> . Powieść. Wyd. XII. (Pisma... t. III). Warszawa, Gebethner i Wolff.	zł 5.00
Reymont Władysław. <i>Chłopi</i> . Wydanie popularne. T. I—IV. Warszawa, Gebethner i Wolff. (Dla seminarjów naucz.).	„ 3.00
Rodziewiczówna Marja. <i>Lato leśnych ludzi</i> . Powieść. Warszawa, Gebethner i Wolff. (Dla seminarjów naucz.).	„ 2.00
Rydel Lucjan. <i>Zaczarowane koło</i> . Baśń dramatyczna w 5 aktach. Kraków, S. A. Krzyżanowski. (Dla seminarjów naucz.).	„ 9.00
Sienkiewicz Henryk. <i>Nowele</i>	brak
Sienkiewicz Henryk. <i>Krzyżacy</i> . Powieść w czterech tomach. T. I—II. Lwów, Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1930.	„ 8.00
Sienkiewicz Henryk. <i>Ogniem i mieczem</i> . Powieść z lat dawnych. Wydanie nowe. T. I—II. Lwów, Zakład Narod. im. Ossolińskich.	„ 7.60
Sienkiewicz Henryk. <i>Potop</i> . Powieść historyczna. Wydanie nowe. T. I—III. Lwów, Zakład Narod. im. Ossolińskich.	„ 12.60
Sienkiewicz Henryk. <i>Pan Wołodyjowski</i> . Wydanie nowe. Lwów, Zakład Narod. im. Ossolińskich.	„ 4.80
Sienkiewicz Henryk. <i>Quo vadis</i> . Wydanie popularne. Gebethner i Wolff.	„ 7.00

Sienkiewicz Henryk. <i>W pustyni i puszcy</i> . Lwów, Zakład Narod. im. Ossolińskich.	zł 7.00
Sieroszewski Wacław. <i>Ze świata</i> . Poznań, Wydawnictwo Polskie, 1921. (Dla seminarjów naucz.).	„ 4.00
Szymański Adam. <i>Szkice</i> . Ze słowem wstępnym A. Grzymały-Siedleckiego. Wyd. II. Gebethner i Wolff, 1927.	„ 6.00
Tetmajer Kazimierz. <i>Na skalnem Podhalu</i> . T. I—II. Warszawa, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska“.	„ 11.40
Żeromski Stefan. <i>Ludzie bezdomni</i> . T. I—II. Warszawa, J. Mortkowicz.	„ 10.00
Żeromski Stefan. <i>Szyfowe prace</i> . Warszawa, J. Mortkowicz.	„ 5.50
b) Pisarze obcy.	
Conrad-Korzeniowski Józef. <i>Korsarz</i> . (Biblioteka Angielska t. I). Warszawa, W. Czarski, 1925. (Dla seminarjów naucz.).	„ 2.50
Conrad-Korzeniowski Józef. <i>Murzyn z zatogi Narcyza</i> . Tłumaczył z angielskiego J. Lemański. (Pisma wybrane t. II), Warszawa, „Ignis“, 1923. (Dla seminarjów naucz.).	„ 5.50
Goethe Jan Wolfgang. <i>Faust</i> , szkolnego wyd. brak	
Kipling Rudyard. <i>Księga dżungli</i> . (Biblioteka Laureatów Nobla. Nr. 5). Poznań, Wydawnictwo Polskie, 1924. (Dla seminarjów naucz.).	„ 4.50
Kipling Rudyard. <i>Druga księga dżungli</i> . (Biblioteka Laureatów Nobla Nr. 153. Poznań, Wydawnictwo Polskie, 1923. (Dla seminarjów naucz.).	„ 5.30
<i>Kwiatki śr. Franciszka z Assyżu</i> . Tłum. L. Staff, Instytut Wydawn. „Biblioteka Polska“. (Dla seminarjów naucz.).	„ 5.30
Scott Walter. <i>Rob-Roy</i> . Powieść historyczna z XVII w. Tłum. T. Świdorski. Ilustrował A. Gawiński. Poznań, Księgarnia św. Wojciecha.	„ 7.20

VIII. Źródła pomocnicze.

- Towarzystwo Filomatów. Wybór tekstów. Wstęp i objaśnienia A. Łuckiego. Biblioteka Narodowa Nr. 77. Kraków, Krak. Spółka Wydawn. Str. LXXXIV+480. zł 6.00*
- Mościcki Henryk. *Promieniści, filomaci, filareci*. Warszawa, Gebethner i Wolff. (Bibl. Uniw. Lud. i Młodz. Szkoln. Nr. 47). Str. 210. „ 2.80
- Pigoń Stanisław. *Głosy z przed wieku. Szkice z dziejów procesu filareckiego*. Wilno, 1924. „ 4.00
- Mickiewicz Adam. *Wybór listów*. . . . . brak
- Słowacki Juliusz. *Urywki z pamiętnika i wybór listów*. Wydał i objaśnił Manfred Kridl. (Pisarze Polscy i Obcy Nr. 4). Gebethner i Wolff. Str. 257. „ 3.60
- Kraśiński Zygmunt. *Wybór listów*. . . . . brak
- Kraśiński Zygmunt. *Listy do A. Potockiego*. Z przedmową prof. Ign. Chrzanowskiego i Adama Kraśińskiego. Warszawa, Vita Nuova, 1922. Str. 137. . . . . zł 2.00

IX. Czasopisma.

- Język Polski.*
Poradnik Językowy.
Pamiętnik Warszawski.

B. ŚRODKI NAUKOWE.

I. Albumy i wydawnictwa ilustrowane.

- Andriolli M. *Bohaterki poezji polskiej*. Warszawa. Nakład i druk Lewentala 1880. . . . . wyczerp.
- Bołoz-Antoniewicz Jan. *Grottger*. Z 150 ilustracjami. (Nauka i sztuka t. V). Lwów, H. Altenberg — Warszawa, E. Wende. . . . .
- Bułhak Jan. *Album mickiewiczowskie*. Zdjęcia fotograficzne. Wym. 30×40. Wilno, Jagiellońska 8. zł 50.00
- TREŚĆ: 1. Portret Mickiewicza z dagerotypu. 2. Ostra Bra-
 ma. 3. Uniwersytet wileński. 4. Mieszkanie Mickiewicza w Wil-
 nie. 5. Ratusz wileński. 6. Klasztor Bazylianów (cela Konrada).
 7. Świież. 8. Tuhanowicze — altana Mickiewicza. 9. Ruiny zamku
 w Nowogródku. 10. Czombrów — Soplicowo.

- Chmielowski Piotr. *Kobiety Mickiewicza, Słowackiego i Kraśińskiego*. Wydanie IV. Z ilustracjami. Kraków, L. Zwoliński, 1895. . . . . wyczerp.
- Grottger Artur. I. *Wojna*. II. *Polonia*. III. *Lituanja*. IV. *Warszawa*. V. *Wieczory zimowe*. 30×40. Wiedeń, Franciszek Bondy. . . . . „
- Grottger Artur. *Wojna. Polonia. Lituania*. Wym. 32×43. Salon Malarzy Polskich. Kraków. . . zł 23.40
- Gembarski Bronisław. *Muzeum narodowe w Warszawie*. Wybór i opis celniejszych zabytków i dzieł sztuki. (Muzea polskie pod red. Fel. Kopery t. III) Kraków, Drukarnia Narodowa 1926. . . „ 16.00
- opr. „ 21.00
- Kopera Feliks. *Muzeum Narodowe w Krakowie*. Część I. Wybór i opis celniejszych zabytków. Cz. II. Galerja sztuki współczesnej. (Muzea polskie pod red. Fel. Kopery t. I). Kraków, Drukarnia Narodowa, 1923. . . . . „ 16.00
- opr. „ 21.00
- Komornicki Stefan. *Muzeum książąt Czartoryskich w Krakowie*. Wybór celniejszych zabytków sztuki od starożytności po wiek XIX. (Muzea polskie pod red. Fel. Kopery t. V) Kraków, Drukarnia Narodowa, 1929. . . . . Opr. „ 31.00
- Król Aleksander. *Zamek Królewski w Warszawie*. Wybór i opis celniejszych zabytków i dzieł sztuki. (Muzea polskie pod red. Fel. Kopery t. IV). Kraków, Drukarnia Narodowa, 1923. . . . . Opr. „ 3.00
- Matejko Jan. *Dzieje cywilizacji w Polsce*. Przedmowa Władysława Wankego. Warszawa, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, 1911. . . . . wyczerp.
- Matejko Jan. *Ubiory w dawnej Polsce*. Warszawa, Nakł. B. Wierzbickiego, 1901. . . . . „
- Lauterbach. *Styl Stanisława Augusta*. Warszawa, Hoesick. . . . . „
- Łoziński Władysław. *Życie polskie w dawnych wiekach*. 241 rycin po części barwnych, z tych 24 na osobnych tablicach. Wydanie IV przejrzał oraz w

- dziale ilustracyjnym uzupełnił Mieczysław Treter. Lwów, H. Altenberg — Gubrynowicz i Syn, 1921. . . . . zł 50.00
- Piątkowski H. i Dobrzycki H. *Andriolli w sztuce i życiu społecznym*. 278 rysunków w tekście, 25 poza tekstem. Warszawa, E. Wende, 1904. . . . . wyczerp.
- Radzikowski Eljasz. *Ubiory w dawnej Polsce*. Kraków. . . . . „
- Rapacki Józef. *Chaty wiejskie*. 10 autolito-grafij jednobarwnych. Wym. 44 × 50. Warszawa, Dom Wydawn. A. Chlebowskiego „Świt”. . . . . zł 3.50
- Rutowski Tadeusz. *Rok 1863 w malarstwie polskim*. 63 reprodukcji zebrał i wydał. Lwów, H. Altenberg — Warszawa, Gebethner i Wolff. . . . . wyczerp.
- Sawicki T. *Warszawa w obrazach Bernarda Belotta Canaletta (Varsovie d'après les tableaux de Bernardo Belotto Canaletto)*. 30 reprodukcji. Warszawa, J. Mortkowicz. . . . . zł 25.00
- Stryjeńska Zofja. *Tańce polskie*. 11 plansz barwnych. Wym. 30 × 40. Warszawa, J. Mortkowicz . . . . . „ 28.00
1. Tańce polskie. 2. Taniec góralski. 3. Krakowiak. 4. Kołomyjka. 5. Kujawiak. 6. Mazur. 7. Oberek. 8. Polka. 9. Polonez. 10. Zbójnicki. 11. Żydowski.

II. Podobizny druków i wydania ilustrowane dzieł literackich.

- Kasprowicz Jan. *Taniec zbójnicki*. Z czterema planszami, inicjałami, zakończeniami i okładką, wykonanemi w drzeworycie przez Władysława Skoczylasa. Warszawa, J. Mortkowicz. . . . . zł 20.00
- Kochanowski Jan. *Odprawa posłów greckich*. Podobizna w światłodruku podług pierwodruku z roku 1578. Lwów, Zakład Narod. im. Ossolińskich, 1930. Str. 36. . . . . „ 20.00
- Kochanowski Jan. *Satyr albo Dziki Mąz*. Wedł. egzemplarza z Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Lwów, Książnica-Atlas, 1930. . . . . „ 8.00
- Kochanowski Jan. *Treny*. W opracowaniu Henryka Gaertnera i Stanisława Łempickiego. Okładka

- i ilustracje Zofji Stryjeńskiej. Lwów, Zakład Narod. im. Ossolińskich, 1930. Str. 129 i 6 tablic. . . . . „ 22.00
- Kochanowski Jan. *Zgoda*. W *Krakowie Roku 1564*. Według egzemplarza z Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Lwów. Książnica-Atlas, 1930. . . . . „ 6.00
- Kraszewski J. I. *Dziad i baba*. Ilustracje E. Bartłomiejczyka. Warszawa, J. Mortkowicz. . . . . „ 16.00
- Kraszewski J. I. *Stara baśń*. Z ilustracjami E. M. Andriollego. Wydanie II. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1899. . . . . wyczerp.
- Malczewski Antoni. *Marja*. Powieść ukraińska. Z 8 fotografiami podł. rysunków E. M. Andriollego. Wydanie III. Warszawa, Gebethner i Wolff. 1883. . . . . „
- Mickiewicz Adam. *Grażyna*. Z ilustracjami Juliusza Kossaka. Lwów, H. Altenberg, 1890. . . . . „
- Mickiewicz Adam. *Pan Tadeusz*. Z ilustracjami E. M. Andriollego. Warszawa, Gebethner i Wolff. . . . . „
- Orzeszkowa Eliza. *Meir Ezołowicz*. Z 26 ilustracjami M. Andriollego. Warszawa. Nakł. i druk S. Lewentala, 1879. . . . . „
- Pasek Jan Chryzostom. *Pamiętniki z czasów panowania Jana Kazimierza, Michała Korybuta, Jana III 1656—1688*. Przejrzał, wstępem i spisem rzeczy opatrzył dr. Zygmunt Węclewski. Poznań, K. Rzepecki, 1926. (Z ilustracjami Jana Lewickiego). . . . . zł. 24.00
- Prus Bolesław. *Faraon*. Powieść. Z 10 planszami według obrazów Jana Holewińskiego. Warszawa, Gebethner i Wolff. . . . . „ 60.00
- Sienkiewicz Henryk. *Quo vadis*. Wydanie popularne z 10 ilustracjami P. Stachiewicza. Warszawa, Gebethner i Wolff. . . . . wyczerp.
- Słowacki Juliusz. *Anelli*. Okładka, Inicjały, ozdobniki i ilustracje W. Borowskiego. Tekst na podstawie pierwodruku opracował A. Boleski. Warszawa, J. Mortkowicz, 1929. . . . . zł 20.00
- Słowacki Juliusz. *Lilla Weneda*. Tragedja w 5 aktach. Ilustrował E. M. Andriolli. Warszawa, M. Orgelbrand. 1883. . . . . wyczerp.

Zeromski Stefan. *Puszcza jodłowa*. Cztery plansze, okładkę, inicjał i zakończenie wykonał w drzeworycie Wład. Skoczylas. Warszawa, J. Mortkowicz. zł 20.00

Semkowicz Aleksander. *Wydania dzieł Adama Mickiewicza w ciągu stulecia*. O wydaniach oryginalnych, ogłoszonych za życia poety, gawęda Bibliofiliska. Lwów — Warszawa, Książnica—Atlas, T. N. S. W., 1926. „ 15.00

Wiele materiału ilustracyjnego zawiera również wydawnictwo *Wielka Biblioteka* z objaśnieniami i przypisami. Warszawa, Instytut wydawniczy „Biblioteka Polska“.

III. Tablice poglądowe.

Abiński M. *Obrazy głosek polskich*. 2 tablice z 47 przekrojami układu narządów mowy i 14 stron tekstu. Warszawa, 1925. zł 2.00

Benni T. *Tablica głosek polskich*. Form. 96 × 138. Podklejone na wałku. zł 10.00

Ilustracja Szkolna *). Wydawnictwo Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w opracowaniu Komitetu Redakcyjnego „Płomyka“. Red. odp. Józef Włodarski. Warszawa, Świętokrzyska 18. Wyk. rotogr. Wym. 24 × 32. (48 × 64). Wychodzi serjami w odstępach miesięcznych.

Dotychczas wyszły:

Serja I. 1. Gdynia. Widok od strony dworca. 2. Gdynia. Dźwig w porcie do ładowania. 3. Gdynia. Maszyna obsługująca dźwig. 4. Tratwy na Wiśle. 5. Poznań. Jeden z pawilonów wystawy. 6. Sahara. Modlitwa w pustyni. 7. Stanisław Małachowski. 8. Ferdynand Foch. 9. Śmierć Cyprjana Godebskiego pod Raszynem. 10. Joanna d'Arc. 11. Sala sejmowa. 12. Niedźwiedź. 13. Na pastwisku. 14.—15. Łąbędzie. 16. Kotki.

*) Jakkolwiek format tego wydawnictwa nie odpowiada zasadniczo potrzebom szkolnym — nie nadaje się bowiem ani do pokazu ściennego, ani do epidjaskopu — to jednak wydawnictwo to poleca się chwilowo (t. j. aż do czasu ukazania się lepszego) z tym zastrzeżeniem, że szkoły zaopatrzą się w większą ilość (przynajmniej 10) egzemplarzy, używając ich jako pomocy dla uczniów.

Serja II. 17—22. Poznań. 23—32. Powszechna Wystawa Krajowa.

Serja III. 33. Zagroda wiejska. 34. Śmierć Wandy. 35. Zacztyana. 36. W żniwa. 37. Kazimierz Pułaski. 38. Włoski krążownik „Feruccio“. 39. Obóz harcerzy pod Poznaniem. 40. Orka na Wołyniu. 41. Królewska Huta. 42. Wielki piec w Hucie Pokoju. 43. Spuszczanie szlaki z wielkiego pieca. 44. Spuszczanie pieca Martinowskiego. 45. Kolejka napowietrzna. 47. Grupa robotników w Chorzowie. 47. Grupa robotników z Chorzowa. 48. Wieża wyciągowa w kopalni węgla.

Serja IV. 49. Dziedziniec Uniwersytetu Wileńskiego. 50. Aula Uniwersytetu Wileńskiego. 51. Autoportret Malczewskiego. 53. Eliza Orzeszkowa. 54. Grób Nieznanego żołnierza w Warszawie. 55. Jeleń. 56. Sarenki. 57. Głowy pracujących koni. 58. Przez kałużę. 59. Kto pierwszy? 60—64. Mennica.

Serja V. Włochy. Krajobraz z Neapolu (okolic). 66. Rzym. Bazylika św. Piotra. 67. Rzym. Zamek św. Anioła. 68. Rzym. Via Appia. 69. Rzym. Forum Romanum. 70. Rzym. Colosseum. 71. Rzymscy senatorzy. 72. Michał Anioł. 73. Ruiny Pompei. 74. Wenecja. Gołębie na placu św. Marka. 75. Kościół św. Marka. 76. Pałac Dożów. 77. Narożnik Pałacu Dożów. 78. Florencia. Katedra. 79. Florencia. Pałac Vecchio. 80. Medlolan. Katedra.

Serja VI. 81. W stajence. 82. W ucieczce do Egiptu. 83. Choinka w górach. 84. Kuropatwy na śniegu. 85 — 88. Rewja wojskowa w Warszawie. 89. Napoleon I Bonaparte. 90. Jan Henryk Dąbrowski. 91. Ks. Józef Poniatowski. 92. Natarcie wojska polskiego pod Somosierrą. 93. Spotkanie monarchów w Tylży. 94. Nadanie Konstytucji Księstwu Warszawskiemu. 95. Ułani Legji Nadwiślańskiej. 96. Pułk grenadierów wojska Księstwa Warszawskiego. 97. Rok 1812. Napoleon podczas pochodu na Moskwę. 98. Śmierć ks. Józefa Poniatowskiego.

Serja VII. 99. Sterowiec polski „Lech“ w hangarze. 100. Budowa angielskiego sterowca. 101. Sterowiec niemiecki nad oceanem. 102. Polski samolot pasażerski „Fokker“. 103. Pasażerowie wsiadają do samolotu. 104. Olbrzymi samolot wodny (hydroplan). 105. Plac Marszałka Piłsudskiego w Warszawie z samolotu. 106. Rynek główny w Krakowie z samolotu. 107. Kopiec Kościuszki pod Krakowem z samolotu. 108. Wiśnicz z samolotu. 109. Ogólny widok na New York z samolotu. 110. Drapacze nieba w New Yorku z samolotu. 111 — 116. Lituanja.

Serja VIII. 117. Ratusz w Toruniu. 118. Kościół św. Jakóba w Toruniu. 119. Brama mostowa w Toruniu. 120. Golub. 121. dom drewniany w Golubiu. 122. Ratusz w Chełmnie. 123. Zakład wodno-elektryczny w Gródku. 124. Widok na jezioro w Kartuzach. 125. Dawna flota polska w porcie gdańskim. 128—129. Port w Gdyni. 130. Dźwig do ładowania węgla w Gdyni. 131—132. Łuszc

czarnia ryżu w Gdyni. 133. Port rybacki na Helu. 134. Brzeg Wielkiego Morza pod Karwią.

Serja IX. 135—152. Tatry.

Serja X. 153—154. Ojciec, odpuść im... 155. Na Gólgocie. 156. Matka Boska Bolesna. 157. Jan Kochanowski nad zwałkami Urszulki. 158. Jan Kochanowski układa Tren dziesiąty. 159. Zebranie sejmikowe w Środzie. 160. Elekcja króla na Woli pod Warszawą. 161. Jan Zamojski. 162. Stanisław Żółkiewski. 163. Bitwa pod Cecorą. 164. Karol Chodkiewicz. 165. Bitwa pod Kircholmem. 166. Wojsko polskie śpiewa pieśń „Bogurodzicę”. 167. Kozacy wystosowują ultimatum do sułtana. 168. Bohdan Chmielnicki. 169. Jan Kazimierz podczas bitwy pod Beresteczkiem. 170. Stefan Czarniecki.

Serja XI. 171. Przełom Dunajca w Pieninach. 172. Limba nad Morskiem Okiem. 173. Szarotka w Tatrach. 174. Krokusy w Tatrach. 175. Kozica. 176. Świstaki. 177. Czarnohora w zimie. 178. Czarnohora w lecie. 179. Dniestr pod Zaleszczykami. 180. Jar Dniestru pod Trubczynem. 181. Miodobory. 182. Las na bagnie na Polesiu. 183. Bóbr. 184. Tamy na kanale Święcickim, zrobione przez bobry. 185. Z puszczy Białowieskiej. 186. Zubr. 187. Łysogóry. 188. Las modrzewiowy.

Serja XII. Form. 48×64. 190. W gorące południe. 192. Na rynku małego miasteczka. 194. Widok z Zamku Królewskiego w Warszawie. 196. Idziemy bawić się. 198. Siewca. 200. Dziadek karmi wnuka. 202. Stary młyn w Żelazowej Woli. 204. Wiatrak. Na odwrotnej stronie obrazki kolorowe do pogadanek dla najmłodszych dzieci.

Serja XIII. Form. 48×64. 206—224. Japonja. Na odwrotnej stronie obrazki kolorowe, ilustrujące epokę przedhistoryczną.

Serja XIV. Form. 48×64. 225. Lew i lwica na czatach. 226. Sowa płomykówka. 227. Lampart. 228. Młode sówki. 229. Antylopa kudu. 230. Kuna kamionka. 231. Hipopotam. 232. Borsuk. 233. Goryl. 234. Hydry. 235. Strusie. 236. Lis. Nadto fryz Zofji Stryjeńskiej „Jesień”.

Serja XV. Form. 48×64. 237. Piotr Wysocki. 239. Napad na Belweder. 241. Fragment boju o Olszynkę. 243. Józef Chłopicki. 245. Szarża I pułku ułanów na baterię w 1831 r. 247. Emilja Plater. 249. Podczas ataku na Wolę. 251. Śmierć generała Sowińskiego. Na odwrotnej stronie epizody z wojny 1920 r.

Serja XVI. Form. 48×64. 253. Betleem. 255. Nazaret. 257. Rybacy na jeziorze Genezaret. 259—267. Jerozolima. Na odwrotnej stronie obrazki kolorowe do pogadanek dla najmłodszych dzieci.

Kotarbiński. *Ubiory polskie*. Warszawa „Uranja”, Sienna 39.

Obrazy krajoznawcze i historyczne pod redakcją prof. dr. Jerzego Smoleńskiego. Wyk. rotograw. Wym. 50×60. Kraków. Drukarnia Narodowa.

Serja I. 1. Wawel od północy. 2. Przełom Dunajca w Pieninach. 3. Mysia wieża w Kruszwicy. 4. Morskie Oko. 5. Widok Koziego Wierchu. 6. Przełom Dunajca pomiędzy Czerwonym Klasztorem a Szczawnicą. 7. Kopalnie nafty w Bibrze. 8. Beskidy wschodnie. 9. Pojezierze Kaszubskie. 10. Stary port w Gdańsku.

Serja II. 1. Hołd pruski. 2. Batory pod Pskowem. 3. Las świerkowy w Czarnohorze. 4. Las dębowy na Podolu. 5. Zastający stawek. 6. Czchów nad Dunajem. 7. Sandomierski krajobraz lesowy. 8. Miodobory. 9. Łysogóry. 10. Lejek gipsowy podolski.

Cena obu seryj. . . . . zł 25.00

Pilatti. *Fryzy ludowe*. Dom Wydawniczy A. Chlebowski, Warszawa.

IV. Portrety*).

Portrety sławnych Polaków. Wyk. graw. Wym. 34×49. Salon Malarzy Polskich. Kraków, Florjańska 17.

1. Kochanowski. 2. Skarga. 3. Konarski. 4. Staszic. 5. Niemcewicz. 6. Mickiewicz. 7. Słowacki. 8. Krasiński. 9. Asnyk. 10. Kraszewski. 11. Sienkiewicz. 12. Orzeszkowa. 13. Konopnicka. 14. Wyspiański. 15. Reymont. 16. Żeromski.

Cena obrazu . . . . . „ 1.20

Portrety pisarzy polskich. Powiększenia fotograficzne. Wym. 50×60. Stanisław Szalay, Warszawa, Chmielna 40.

1. Rey. 2. Kochanowski. 3. Naruszewicz. 4. Krasicki. 5. Lelewel. 6. Mickiewicz (okres ballad). 7. Mickiewicz (okres „Dziadów”). 8. Mickiewicz. (Okres „Pana Tadeusza”). 9. Słowacki. 10. Krasiński. 11. Zaleski. 12. Fredro. 13. Pol. 14. Asnyk. 15. Kraszewski.

Cena obrazu podklejonego kartonem . . . . . „ 10.00

„ „ „ „ w ramie drewn. „ 16.00

„ „ „ „ ze szkłem . . . . . „ 19.00

Portrety wybitnych Polaków. Rysował na kamieniu Adam Grabowski. Wym. 44½×58. Antykwariat

*) Wybór wydawnictw uzależniony od środków finansowych szkoły.

Polski Hieronima Wildera i S-ki. Warszawa, Traugutta 8.

1. Mikołaj Rey. 2. Ignacy Krasicki. 3. Zygmunt Krasiński. 4. Józef Ignacy Kraszewski. 5. Bolesław Prus. 6. Marja Konopnicka.

Cena obrazu . . . . . „ 3.00

V. Reprodukcyjne dzieł sztuki.

a) Wydawnictwa zbiorowe.

Malarstwo współczesne w reprodukcjach barwnych. Wym. 35×40. Dom Wydawniczy A. Chlebowski, Warszawa, Krakowskie Przedmieście, 71 *).

1. Straszkiwicz St. Poranek. 2. Ziomek. T. Wschód księżycy. 3. Straszkiwicz St. Zima. 4. Ryszkiewicz J. Łoś. 5. Rapacki J. Wiosna. 6. Ziomek T. Cienie na śniegu. 7. Ziomek T. Po deszczu. 8. Ryszkiewicz J. Zbłąkany koń. 9. Ziomek T. Ranne opary. 10. Lindeman E. Chata. 11. Rapacki J. Maj. 12. Rapacki J. Marzec. 13. Rapacki J. Wrzosowisko. 14. Rapacki J. Marzec. 15. Rapacki J. Poranek jesienny. 16. Piekarski F. Głowa krakowianki. 19. Pilatti G. Powrót z pola. 23. Rapacki J. Stawek w lesie. 24. Biske K. Łubin. 25. Piekarski F. Nenufary. 27. Piotrowski A. Idylla.

Cena reprodukcji . . . . . „ 1.80

Malarstwo polskie w odbitkach barwnych. Salon Kulikowskiego. Warszawa, Krakowskie Przedmieście, 7 *).

Serja I. (Cykl krajobrazów).

1. Brzozowski F. Poranek w Tatrach (17×23). 2. Masłowski St. Pastwisko (13½×25); 3. Okniński R. Knieja (16×25); 4. Pocięcha M. Wieś małopolska (12½×25); 5. Popowski St. Zachód słońca (14½×24½); 6. Rapacki J. Marzec (15½×24); 7. Ryszkiewicz J. Burza (12×25); 8. Weyssenhof H. Zacisze litewskie (13½×25); 9. Wiewiórski M. Droga leśna (17×24); 10. Wrzeszcz E. Chata Ukraińska (16½×25).

Serja II. (Cykl ludowy).

1. Ejsmond Fr. Pierwsza lekcja (17×23); 2. Gerson W. Pożegnanie z koniem (16½×22); 3. Kędzierski A. Hanusia (17×22½); 4. Kozakiewicz A. Powrót z pola (12½×25); 5. Okuń E.

*) Format nieprzystosowany do potrzeb szkolnych. Wydawnictwo dopuszczane do użytku szkolnego z temiż zastrzeżeniami, co „Ilustracja Szkolna”

*) J. wyżej.

Mazurek Szopena (13×27); 6. Przyszychowski K. Dziad ukraiński (18×22½); 7. Szymanowski W. Opowiadanie górala (18½×20); 8. Tański Cz. Wesele wiejskie (16×24); 9. Wierusz-Kowalski. Młeczarka (17×22); 10. Wodzinowski. W. Zniwiarki krakowskie (18×20).

Serja III. (Cykl wojskowy).

1. Brandt J. Pochód Lisowczyków (16½×22); 2. Chełmoński J. Szwadron Elby (14×25); 3. Kossak J. Powrót z Moskwy (11×25½); 4. Kossak W. Somo-Sierra (16½×23½); 5. Moniuszko J. Cz. U płatnerza (17½×24); 6. Pawliszak W. Straż hetmańska (15½×25); 7. Piotrowski A. Odjazd żołnierza (16½×25½); 8. Rosen J. Puk, puk w okieneczko (17×23); 9. Suchodolski J. Giermek (17×23); 10. Szerner Wł. Pancerni na zwiadach (17×23); 11. Witkiewicz Stan. Scena z 1863 r. (15½×23½); 12. Zaleski M. Złożenie sztandarów z pod Wawra na Zamku Warszawskim w 1831 r.

Cena odbitki zależnie od wielkości . . . . . zł 1.00—2.00

Obrazy historyczne. Wyk. graw. Wym. 41×61. Salon Malarzy Polskich. Kraków, Florjańska, 37 *).

Grottger A. Pochód na Sybir.

Kossak W. Wspomnienie z lat dzieciennych (Kozacy na ulicach Warszawy w 1861 r.).

Loeffler. Ostatnie chwile Stefana Czarnieckiego.

Malczewski J. Ześlanie studentów.

„ Śmierć Elenai.

Matejko J. Kazanie ks. Skargi.

„ Mikołaj Kopernik w pracowni *).

„ Śluby Jana Kazimierza.

„ Stańczyk.

„ Wernyhora.

„ Zawieszenie dzwonu Zygmunta.

Cena obrazu . . . . . zł 2.25

Andriolli E. M. *Pan Tadeusz.* Powiększenia fotograficzne. Wym. 50×60. Stanisław Szalay. Warszawa, Chmielna 40.

*) Por. Spis do nauki historii. Tu podano tylko te obrazy, które wiążą się ściśle z nauką języka polskiego.

*) Reprodukcyjna na żółtej tincie, bez numeru, z uwagą: przedruk prawnie wzbroniony.

1. Hrabia i Gerwazy. 2. Protazy. 3. Zosia i Telimena. 4. Wojski.		
Cena obrazu podklejonego kartonem	zł	10.00
„ „ „ w ramie drewnianej „		16.00
„ „ „ „ ze szkłem : „		19.00

b) Wydawnictwa luźne.

Reprodukcje barwne. Kraków. Salon Malarzy Polskich *).

Axentowicz T. Polowanie w Nieświeżu.			
	Wym.	30×40	zł 1.30
Fałat J. Świecenie wody.	„	30×40	„ 1.30
Kossak J. Pod Somo-Sierrą	„	30×40	„ 1.30
Kossak J. Wjazd posła polskiego do Stambułu	„	30×40	„ 1.30
Kossak W. Hołd królowi polskiemu	„	30×40	„ 1.30
„ Krzyżacy	„	30×40	„ 1.30
„ Orłęta—Obrona Lwowa	„	60×80	„ 4.50
„ Przysięga T. Kościuszki	„	64×86	„ 10.00
„ Ułani przed Napoleonem	„	30×40	„ 1.30
„ Wywłaszczenie	„	30×40	„ 1.30
Rychter-Janowska. Dworek	„	30×40	„ 1.30
Wodzinowski W. Odpoczynek żniwiarzy	„	30×40	„ 1.30

* * *

Kossak W. Bitwa pod Grochowem. Rok 1831. Olszynka. Reprod. barwna. Wym. 76×58. Nakł. Księgarni J. Rzepeckiego w Poznaniu. . . . . zł 10.00

Malczewski J. Zesłanie studentów. Wym. 75×43. Tow. Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. . . . „ 20.00

Matejko J. Kazanie Skargi. Wym. 96×68. Nasz Sklep „Uranja“. Warszawa. Sienna 39. . . . . podkl. „ 4.00

Wiele materiału ilustracyjnego znaleźć nadto można wśród obrazów, uwzględnionych w spisie środków naukowych do historii.

*) Wymiary mniejszych obrazów nieprzystosowane do potrzeb szkolnych. Dozwolone do użytku szkolnego z podobnymi zastrzeżeniami, jak *Ilustracja Szkolna*.

VI. Pocztówki.

a) Ilustracje dzieł literackich.

Kraszewski J. I. Dziad i baba. Ilustr. Piotr Stachiewicz. 6 pocztówek barwnych. Kraków, Księgarnia J. Czerneckiego.

Mickiewicz. Grażyna. Ilustr. Juljusz Kossak. 5 pocztówek barwnych. Kraków, Salon Malarzy Polskich.

Mickiewicz. Konrad Wallenrod. Ilustr. Juljusz Kossak. 6 pocztówek barwnych. Kraków, Salon Malarzy Polskich.

Pasek. Pamiątniki. Ilustr. Jan Lewicki. 12 pocztówek wyk. graw. Kraków, Salon Malarzy Polskich.

Sienkiewicz. Ogniem i mieczem. Ilustr. Juljusz Kossak. 10 pocztówek wyk. graw. Kraków, Salon Malarzy Polskich.

Sienkiewicz. Quo vadis. Ilustr. Piotr Stachiewicz. 21 pocztówek barwnych. Kraków, Salon Malarzy Polskich.

Sienkiewicz. Quo vadis. Ilustr. Jan Styka. 18 pocztówek barwnych. Paryż, Salon de Paris—Lapine.

Słowacki. Lilla Weneda. Ilustr. E. Andriolli. 6 pocztówek barwnych. Kraków, Salon Malarzy Polskich.

Wybicki. Pieśń legionów. Ilustr. J. Kossak. 7 pocztówek barwnych. Kraków, Salon Malarzy Polskich.

b) Obrazki treści krajo- i ludoznawczej¹⁾.

Axentowicz T. Typy ludowe. 8 pocztówek barwnych. Kraków. Galeria Polska.

Łubieński Fr. Typy ludowe. Pocztówki barwne. Warszawa, A. Chlebowski.

Piekarski Fr. Typy ludowe. Pocztówki barwne. Warszawa, A. Chlebowski.

Rapacki J. Krajobrazy polskie. Pocztówki barwne. Warszawa, A. Chlebowski.

Rapacki J. Rok w krajobrazie polskim. 12 pocztówek barwnych. Kraków, Galeria Polska.

¹⁾ Wymieniono tylko ważniejsze serie, nieuwzględnione w większych reprodukcjach.

Stachiewicz P. Boży Rok. 12 pocztówek barwnych. Kraków, Galeria Polska.

Stachiewicz P. Kwiaty. 10 pocztówek barwnych. Kraków, Galeria Polska.

Stachiewicz P. Legenda o Matce Boskiej. 20 pocztówek barwnych. Kraków, Galeria Polska.

Uziębło H. Typy wiejskie. Pocztówki barwne. Kraków, Galeria Polska.

c) *Obrazki rodzajowe* *).

Pocztówki barwne. Kraków, Galeria Polska:

Axentowicz T. Jesień.

Chełmoński. Burza.

Ejsmond Fr. Pierwsza lekcja.

Jarocki Wł. Jesień.

Kędziński A. Prządka.

Kossak J. Druźbowie.

Kozakiewicz A. „Zgadnij”.

Kozakiewicz A. Jesień.

Piotrowski A. Deszcz.

Przyszychowski K. Bezdomni.

Strojnowski Z. Wianek panny młodej.

Szymanowski W. Opowieści.

Wodzinowski W. Na swojską nutę.

„ „ Odpoczynek żniwiarzy.

„ „ Płatki.

„ „ Wesele.

„ „ Wieści z gór.

Żelechowski K. W słońcu.

VII. *Przezrocza.*

Kraszewski. Dziad i baba. 6 przezroczy. Nasz Sklep „Uranja”. Warszawa, Świętokrzyska 18. St. Szalay. Warszawa, Al. Jerozolimskie 34.

Kraszewski. Stara baśń. 24 przezrocza. Warszawa, St. Szalay.

*) Podano tylko wybór obrazków, nadających się do ćwiczeń w opisie na stopniu niższym i średnim.

Malczewski. Marja. 9 przezroczy. Warszawa, St. Szalay.

Mickiewicz. Pan Tadeusz. Ilustr. Andriollego. 20 przezroczy kolor. Warszawa, Nasz Sklep „Uranja”

Mickiewicz. Pan Tadeusz. 14 przezroczy szarych. Warszawa, St. Szalay.

Orzeszkowa. Meir Ezołowicz. 19 przezroczy. Warszawa, St. Szalay.

Pol. Mohort. 19 przezroczy. Warszawa, St. Szalay.

Sienkiewicz. Quo vadis. 23 przezrocza kolor. Warszawa, Nasz Sklep „Uranja”.

Sienkiewicz. Quo vadis. Ilustracje Górskiego i Stachewicza. 34 przezrocza szare. Warszawa, St. Szalay.

Cena jednej kliszy . . . . . zł. 1.30—1.80

VIII. *Płyty gramofonowe.*

Kochanowski. Czego chcesz od nas Panie — wyk. T. Bocheński.

Kochanowski. Treny — wyk. T. Bocheński.

Mickiewicz. Pan Tadeusz, Inwokacja — wyk. T. Bocheński.

Mickiewicz. Anegdota petersburska pani Telimeny — wyk. Kalinówna.

Mickiewicz. Pies i wilk — wyk. M. Maszyński.

Słowacki. Anelli. R. XVI i XVII — wyk. T. Bocheński.

Krański. Pożegnanie — wyk. T. Bocheński.

Asnyk. Nad głębiami — wyk. T. Bocheński.

Sienkiewicz. Śmierć Podbipięty (2 części) — wyk. T. Bocheński.

Kasprowicz. Z księgi ubogich — wyk. T. Bocheński.

Zegadłowicz. Ballada o sklarzu (2 części) — wyk. T. Bocheński.

Orpheon B. Rudzki. Warszawa, Chmielna 66. Cena jednej płyty zł. 6.

IX. *Przyrządy.*

Epidjaskop.

Gramofon.

Rama ruchoma do obrazów.

WŁADYSŁAW SZYSZKOWSKI.

NAUKA JĘZYKA OJCZYSTEGO W ŚWIETLE
WSPÓŁCZESNYCH POSTULATÓW DYDAK-
TYCZNYCH I PEDAGOGICZNYCH.

(Referat, wygłoszony na kursach metodycznych dla nauczycieli polonistów
w Poznaniu i Lublinie, w lutym i marcu 1930 r.).

Gdyby zamiarem moim było spełnienie tego, co jest jednym z najważniejszych moich obowiązków, t. j. zaznajomienie z współczesnymi prądami w metodyce nauki języka ojczystego u nas i zagranicą, musiałbym mówić w zakresie programu nauki literatury o projektach takich, jak rewizja całego materiału lektury z punktu widzenia psychologii młodzieży, zerwanie całkowite z układem chronologicznym lektury w klasach wyższych, ograniczenie rozbioru literackiego do omówienia kilku zagadnień treściowych lub formalnych, wybranych przez młodzież i t. p., w zakresie zaś programu nauki o języku musiałbym wspomnieć o głosach, domagających się ograniczenia gramatyki systematycznej na stopniu niższym do wytworzenia pojęć, niezbędnych przy nauce języków obcych, na stopniu zaś wyższym zupełnego usunięcia gramatyki historycznej. Musiałbym również wspomnieć o tem, jak w całości kształcie nauki języka ojczystego zagranicą coraz silniej zaznacza się przewaga dążeń praktycznych nad teoretycznymi, t. j. dążeń, zmierzających do wyrobienia umiejętności poprawnego mówienia i pisania, nad wiadomościami teoretycznymi, t. j. znajomością gramatyki i literatury, zwłaszcza zaś wiadomościami historyczno-literackimi.

Podobnie, gdybym miał zamiar informować o nowych metodach nauczania języka ojczystego, musiałbym omawiać próby ta-

kie, jak przyznanie młodzieży prawa wyboru tematów lekcji, ba, więcej nawet, oddawanie kierownictwa dyskusji klasowej samym uczniom, jak zmiana techniki całej pracy szkolnej w tym sensie, że ośrodek jej stanowią nie pytania nauczyciela, lecz pytania uczniów, jak chęć pozbawienia nauki języka ojczystego pomocy podręczników, zwłaszcza wypisów, a oparcia jej na swobodnej wymianie zdań na różne tematy, nasuwane przez zdarzenia z życia szkolnego i ogólnego i t. p.

Nie będę jednak o tem wszystkim mówił, choć są to rzeczy ciekawe, niewątpliwie o wiele ciekawsze od tych wszystkich, jakie zostaną tu poruszone. Nie będę mówił z różnych względów. Przedewszystkiem dlatego, że obok wielu cennych spostrzeżeń i wskazówek mieści się tam wiele pomysłów wartości wątpliwej i trudnych w naszych warunkach do urzeczywistnienia. Następnie dlatego, iż nie uważam za rzecz pożądaną przeprowadzanie pomysłów radykalnych w jednym przedmiocie bez liczenia się z formami nauczania, przyjętymi w innych przedmiotach szkolnych, bez oglądania się na system ogólny nauki w szkole średniej. Wreszcie mamy obecnie wszyscy przed oczyma cel nasz najbliższy, t. j. możliwie najlepsze udoskonalenie tego systemu nauczania, jakim się obecnie posługujemy, na którym oparte są nasze programy i nasza organizacja szkolna.

Dlatego, odsyłając ciekawych tych radykalnych prądów do dwóch zwłaszcza książek niemieckich (M a r t i n H a v e n s t e i n. *Die Dichtung in der Schule*. Diesterwegs Deutschkunde. Frankfurt a. Main, 1925 i W a l t e r S c h ö n b r u n. *Weckung der Jugend*. Moderner Deutschunterricht. Tamże, 1930), zajmę się tylko temi postulatami dydaktycznymi i pedagogicznymi, na których oparte są wprawdzie nasze programy, lecz które nie są w praktyce należycie doceniane. Wobec tego zaś, że poszczególne działy nauki języka polskiego mają stanowić przedmiot wykładów oddzielnych, będę się starał ograniczyć do rzeczy najogólniejszych i zasadniczych.

Przedewszystkiem sam system? W czasach, gdy się słyszy ze wszystkich stron o różnych systemach nauczania, jak szkoła pracy, system daltoński, metoda projektów i t. d., dobrze jest sobie uświadomić, na jakim właściwie systemie opiera się nasza organizacja nauczania. Z wzmianek, rozproszonych po uwagach metodycznych do poszczególnych przedmiotów, tudzież z kome-

tarzy programu, zamieszczonych w referacie prof. Nawroczyńskiego p. t. „Najpilniejsze postulaty dydaktyczne” *), łatwo się domyśleć, że chodzi tu o system nauczania, t. zw. masowo-indywidualizującego. Jest to ten sam system, którego specjalnemi odgałęzieniami jest t. zw. szkoła pracy Gaudiga czy Kerschensteina i szkoła daltońska Heleny Parkhurst i szkoła twórcza Férriera. Wszystkie te systemy właściwie dałyby się podciągnąć pod to pojęcie jako nadrzędne. Jest to więc określenie najogólniejsze, dające wiele swobody w organizacji pracy szkolnej, a różniące się od wszystkich form pochodnych tem, że nie zrywa z tradycyjnym podziałem materiału naukowego na poszczególne przedmioty, z tradycyjnym podziałem czasu na poszczególne godziny szkolne, z tradycyjnym podziałem uczniów na klasy. Sam jednak tok pracy szkolnej może się w tych ramach odbywać bardzo swobodnie, przed nauczycielem otwiera się w tych granicach możliwość realizacji celów nauczania w różny bardzo sposób, możliwość stosowania bardzo różnych metod pracy, z tem jedynie zastrzeżeniem, by nauczanie jego miało ów charakter zasadniczy — było masowo-indywidualizujące.

Na czem zasadza się to nauczanie masowo indywidualizujące? Oto na takiej organizacji pracy szkolnej, by w ramach nauczania szkolnego mogły znaleźć jak najlepsze warunki wszechstronnego rozwoju poszczególne jednostki.

I tu tkwi jedna z zasadniczych różnic między szkołą przedwojenną a powojenną, między szkołami zaborczemi a szkołą polską. Szkoła przedwojenna, oparta w Niemczech i Austrii na przesłankach pedagogiki herbartowskiej, traktowała klasę jako szarą masę, z której tylko tu i ówdzie wybijały się wybitniejsze jednostki. Jeśli zajmowano się niemi niekiedy dokładniej, to było to przeważnie objawem dobrej woli ze strony nauczyciela, a terenem tej opieki było bądź bezpośrednie obcowanie ucznia z nauczycielem, bądź zakładane tu i ówdzie kółka szkolne i inne t. p. instytucje. A cóż dopiero mówić o stosunkach w szkolnictwie zaborczem pruskim i rosyjskim. Tam szkoła dawała tylko wiedzę i to wiedzę czysto książkową i jednakową dla wszystkich, osobowość zaś kształtowała się w zupełnie innych warunkach, kształ-

*) Z pierwszego zjazdu dyrektorów gimnazjów państwowych w Warszawie 8 — 10 kwietnia 1920 r. Lwów — Warszawa, Książnica-Atlas, 1921

ciły ją dom, koledzy, zakazana książka — i szczęście, że te właśnie czynniki, nie zaś szkoła.

Obecnie warunki ułożyły się wręcz odmiennie. Dziś właśnie dom wskutek ciężkich warunków ekonomicznych w wielu wypadkach nie mógłby spełniać tej roli co dawniej, inne zaś czynniki pozaszkolne często są tego rodzaju, że raczej mogą wpływać szkodliwie, niż dodatnio na kształtowanie się osobowości. Jednocześnie zaś młode państwo potrzebuje jednostek prawdziwie twórczych, prawdziwych indywidualności, by mogło podolać tym trudnym zadaniom, jakie spadły na nie po tak długiej niewoli. Szarych pracowników mamy pod dostatkiem, brak nam zaś ludzi, którzyby mogli zająć odpowiedzialne stanowiska, brak nawet wśród szarych pracowników takich, którzyby w tym ciasnym swoim zakresie działania umieli wyjść poza utarty szablon, umieli sięgać poza zakres własnego widzenia.

Zresztą nie jest to sprawa tylko nasza. W całej Europie daje się odczuwać ten sam duch, a źródłem jego olbrzymi postęp badań nad dzieckiem, w którym odkryto nieprzebraną skarbnicę instynktów twórczych, zdumiewających wprost swem bogactwem i siłą. Stąd wybitna dążność do wyzyskania tych wartości duchowych w nauczaniu i wychowaniu.

I tu tkwi druga zasadnicza różnica między stanem przedwojennym a obecnym, między szkołą dawną a nową. W dawnej szkole dusza dziecka była uważana za „tabula rasa“, na której próbowano pisać wszystko, co umieli starsi, w nowej szkole punktem wyjścia jest dziecko, jego siły i skłonności duchowe, jego pojemność umysłowa i wrażliwość uczuciowa. W dawnej szkole dziecko było uważane za zdolne tylko do reprodukcji, w nowej jest ono jednostką twórczą.

Zmiana poglądów na wartości, tkwiące w duszy młodzieży, nie mogła pozostać bez wpływu na naukę języka ojczystego jako tego, którego znajomość przynosi niemal dziecko ze sobą na świat. Stwierdzono przedewszystkiem, że władanie językiem ojczystym nie jest funkcją, którą możnaby traktować niezależnie od całości rozwoju duchowego dziecka, lecz przeciwnie, że skarbiec językowy dziecka wzrasta równomiernie ze wzrostem wyobrażeń i pojęć, a zdolność ekspresji z rozwojem zdolności myślenia konkretnego i abstrakcyjnego. Wdrażanie więc wyrazów, dla których brak w umyśle dziecka odpowiedników myślowych, uznano

za karygodną zbrodnię, znaną pod nazwą werbalizmu, reprodukcję za suchej i schematycznej mowy książkowej, nie liczącej się ze zdolnościami umysłowymi młodzieży, za ciężką ranę, zadawaną duszy dziecka, tej duszy, w której tkwi ogromny zasób wyobrażeń i uczuć, zupełnie niedoceniany przez starszych.

Przedewszystkiem uczyć kształtować i wyrażać własną treść wewnętrzną własnymi wyrazami, a później wprowadzać nowe wyrazy najpierw dla wyobrażeń własnych, później dopiero cudzych — oto hasło, które podnieśli jeszcze z początkiem XIX wieku pedagogowie hamburscy, Janssen i Lamszuss, a które dziś stało się już powszechnie obowiązującą regułą.

Zgodnie z tem programy nasze wysuwają na czoło ćwiczeń ustnych w gimnazjum niższym: „ćwiczenia w mówieniu“ na podstawie bezpośredniej obserwacji, przeżyć własnych, słów nauczyciela oraz lektury, wśród ćwiczeń zaś piśmiennych uwzględniają: zapisywanie wydarzeń z życia domowego i szkolnego oraz krótkie wypracowania, oparte na przeżyciach uczniów, bez pośredniej obserwacji, oraz na materiale, zaczerpniętym z lektury, w gimnazjum wyższym, zaś wśród „ćwiczeń w używaniu języka“ spotykamy takie ćwiczenia w mówieniu, jak „krótkie, przygotowane, czasem nieprzygotowane w wypowiedzenia się; opisy i opowiadania, oparte na obserwacji zjawisk zewnętrznych i przeżyciach własnych“, oraz takie ćwiczenia piśmienne, jak „zapisywanie osobistych spostrzeżeń i refleksyj, nasuwanych przez zdarzenia życia domowego i szkolnego oraz lekturę“ i „krótkie wypracowania o urozmaiconej formie, oparte na dokładnej obserwacji faktów zewnętrznych, przeżyciach własnych, oraz na materiale, zaczerpniętym z lektury“.

W praktyce jednak nie docenia się wcale tego tak ważnego postulatu, wynikającego z całego ducha nowych programów i nowej szkoły. Nietylko w klasach wyższych, gdzie wymagania egzaminu maturalnego mogą jeszcze usprawiedliwiać tak wielkie uprzywilejowanie tematów literackich, lecz nawet w klasach niższych, gdzie obserwacja i przeżycie winny stanowić główny ośrodek nauki, gdzie pęd do wyładowania przeżyć osobistych jest bardzo silny, podstawę ćwiczeń w mówieniu stanowi wyłącznie lektura, a wypracowania piśmienne ograniczają się do dyktand i mechanicznych streszczeń z czysto logicznymi planami i t. d.

To lekceważenie całkowite zawartości duchowej dziecka i siły jego ekspresji jest jednym z głównych powodów owego ubóstwa językowego, jakie się tak wyraźnie zaznacza w pracach uczniów klas wyższych, skutkami zaś swojemi sięga nawet w czasy późniejsze. Uczeń, przyzwyczajony tylko do mechanicznej i jednostronnej reprodukcji, nie umie wyrazić później należycie innej treści myślowej poza literacką, przedewszystkiem zaś własnych swoich myśli i sądów. Wszelka bowiem umiejętność wymaga ćwiczenia i to ćwiczenia możliwie wszechstronnego.

Sposoby kształcenia umiejętności poprawnego mówienia i pisania, która to umiejętność stanowi pierwszy i najważniejszy cel nauczania języka polskiego, obecnie zaś wskutek poważnych niedomagań na tem polu na szczególną zasługuje uwagę, będą dokładniej omówione w ramach specjalnych wykładów, poświęconych metodyce ćwiczeń ustnych i piśmiennych. Tu należy się ograniczyć do rozważania wartości języka i literatury ojczystej, jako jednego z głównych przedmiotów, stanowiących materiał wykształcenia w szkole średniej.

Żeby rozpatrzyć tę sprawę z właściwego stanowiska, trzeba znów cofnąć się do ogólnego systemu nauczania, mianowicie do jego masowo-indywidualizującego charakteru i zapytać, na czem polega istota rozwoju tego zjawiska, które psychologowie i pedagodzy określają mianem osobowości, względnie indywidualności.

„Umysłowy rozwój dziecka postępuje zawsze w ten sposób — pisze Kerschensteiner — że w otoczeniu, w którym wzrasta, podchwytuje ono i przeżywa te wytwory kultury, które dana społeczność za swój dorobek uważa, a więc język, zwyczaje i obyczaje, ustawy i systemy prawne, religję, pojęcia i prawa naukowe, tudzież same nauki, dzieła sztuki i techniki. Niejednakowo przemawiają one do dziecka, do chłopca, do młodzieńca; dostęp do wielu, wielu z nich jest dla dziecka zamknięty i nie znajduje ono w sobie klucza, by do nich dotrzeć, przyswoić je sobie, dorobić się ich. Wrazić w pamięć pewne pojęcia, zasady postępowania, wierzenia, prawa przyrody, rodzaje sztuki, pojęcia moralne, urządzenia techniczne, metody pracy i t. d. nie znaczy to wcale: dać wykształcenie; chodzi o dorabianie się. Albowiem tylko przez dorabianie się funkcje duchowe kształtują się w całej pełni, wzmagają się ich wytwórczość, siła, dążenie do celu. Tylko przy

dorabianiu się możliwy jest rozwój duchowych i moralnych nawyków, które tak wysoko cenimy u człowieka wykształconego¹⁾.

Ideał wykształcenia zasadza się więc — według dzisiejszych poglądów — na zespoleniu w jedną harmonijną, żywą i coraz dalej rozwijającą się całość duchową dwu czynników: jednym z nich jest jednostka ludzka, obdarzona większą lub mniejszą dozą aktywności, samodzielności i twórczości, drugim różnorodne dobra kulturalne, z którymi spotyka się ona w życiu wogóle, w szczególności zaś w szkole²⁾. Wszelki materiał naukowy ma więc swą wartość i swoją rację istnienia w szkole tylko o tyle, o ile może on być przerobiony na rozwijającą się w wychowanku jego strukturę duchową. Wówczas bowiem energia potencjalna, tkwiąca w danym wytworze kultury, zmienia się zpowrotem w energję kinetyczną osobowości. Tę energję potencjalną, nagromadzoną w strukturze wytworów kultury, nazywa Kerschensteiner „imanentną wartością kształcącą wytworów kultury”, za zadanie zaś szkoły dzisiejszej — szkoły pracy — uważa wyzwolenie z dostępnych jej dóbr kulturalnych owych wartości kształcących.

Cóż więc jest ta „imanentna wartość” języka i literatury, jako przedmiotu kształcącego? Czy to, że da się on ująć w pewne systemy, więcej lub mniej wątpliwe, tak zmienne i nietrwałe i tak subiektywne, że wykazują one bardzo poważne różnice nie tylko w dziełach naukowych, lecz nawet w podręcznikach szkolnych? Czy to, że zjawiska z tego zakresu dadzą się ułożyć w jeden łańcuch, którego ogniwami są fakty tak przypadkowe, jak daty urodzenia i śmierci autorów, wstąpienia na tron monarchów, czy też pokrewieństwa, które ochrzczono mianem „wpływologii”? Nie. Wartość kształcąca zarówno języka jak literatury tkwi w tem, że są one o b r a z e m ż y c i a, obrazem niezwykle misternej budowy, bo jednocześnie najbardziej i n d y w i d u a l n y m i najbardziej t y p o w y m, najbardziej k o n k r e t n y m i najbardziej a b s t r a k c y j n y m, najbardziej r e a l i s t y c z n y m i najbardziej i d e a l i s t y c z n y m.

¹⁾ Kerschensteiner. Pojęcie szkoły pracy. Książnica-Atlas. Lwów — Warszawa, 1926. Str. 41.

²⁾ Por. B. Nawroczyński. Kształcenie i wykształcenie. Muzeum, 1928. Str. 103.

Nie systemy więc gramatyczne, choćby były one jak najbardziej przejrzyste, nie klasyfikacje zjawisk językowych i stylowych, które wskutek swej abstrakcyjności prowadzą często do konfliktów ze zdrowym chłopskim, a raczej dzieciennym rozumem, kiedy dziecko nie może się np. pogodzić z takimi faktami, że róża, o której życiu uczy się na lekcjach przyrody, na lekcjach gramatyki staje się nieżywotna, ale fakty językowe, które są odbiciem życia jednostek i całych narodów, będą przedmiotem rozważań na lekcjach języka, ogólne zaś pojęcia gramatyczne tylko o tyle, o ile są one niezbędne do zrozumienia i uporządkowania tych faktów.

Nie życiorysy, daty bio- i bibliograficzne, nazwiska i tytuły, lecz niewielka ilość dzieł, przystępnych duchowi młodzieży, będzie przedmiotem nauki literatury, a interpretacja ich będzie zmierzała ku wydobyciu z nich tego, co ma wartość kształcącą i wychowawczą dla krystalizującej się jednostki.

Nie można bowiem zapominać, że literatura tak dla dziecka, jak i dla dorosłego, o ile nie ma on zaszczytu być historykiem literatury i uczonym badaczem, jest przede wszystkim obrazem życia, przyczem temu, co w życiu było faktem nieraz bardzo szarym i przeciętnym, literatura nadaje głęboki sens zewnętrzny i odwrotnie, to, co w życiu jest niedostrzegalne wskutek swej niebosiężności, literatura sprowadza z nieba na ziemię, nadając abstrakcyjnym ideom kształty jak najbardziej realne, niemal dotykalne.

Dzięki temu literatura staje się nieprzebraną skarbnicą wartości, możliwych do przyswojenia zarówno przez wielkodusznego mędrca, jak przez ubogiego ducha prostaczka, zarówno przez człowieka dorosłego, jak przez młodzieńca, czy nawet małe dziecko.

Tylko trzeba pamiętać o trzech rzeczach, stwierdzonych już dziś zarówno przez badania nad psychologią młodzieży, jak przez nowsze kierunki t. zw. wiedzy o literaturze:

1) że stosunek dziecka czy młodzieńca do książki wogóle, do literatury zaś pięknej w szczególności, jest inny, niż człowieka dorosłego;

2) że stosunek ten ulega zmianom w związku z głównymi fazami rozwoju duchowego;

3) że jak pośród ludzi dorosłych, tak też wśród młodzieży są pod tym względem duże różnice indywidualne, pozostające w związku z owymi „Lebensformen“, o których mówi głośne dzieło Sprangera.

Przeżycie, jakie wywołuje lektura u dziecka, jest przede wszystkim znacznie żywsze, bardziej konkretne, niż u człowieka dorosłego, powtórę, nie ogranicza się do przeżycia czysto intelektualnego, lecz ważną rolę odgrywają w niem pierwiastki uczuciowe i pierwiastki woli. Wyobrażenia wytwórcze, wywołane przez lekturę, są u dziecka, nawet u młodzieńca często tak żywe, że graniczą wprost z marzeniem na jawie, czynnik zaś woli odgrywa tak wielką rolę, że dziecko wstawia się w położenie bohaterów lub dane środowisko i żyje chętnie tą przybraną rolą¹⁾. Wyobrażenia te tworzą pewną strukturę, mającą pewien ośrodek, zwany jądrem, dokoła którego grupują się inne składniki. Jądrem takim niekoniecznie musi być to, co w danej książce czy czytance jest najważniejsze z punktu widzenia logicznego, estetycznego czy historycznego. Raz może być to jakiś drobny epizod akcji, innym razem jakaś postać czysto epizodyczna i t. p., jeszcze kiedy indziej jakieś zagadnienie, wywołane sytuacją bohaterów i t. p.

Jakkolwiek ośrodki te mogą być bardzo rozmaite w zależności od różnic indywidualnych, w zależności od tego, czy dziecko należy do tego czy innego typu psychicznego, to jednak dadzą się wyróżnić pewne stałe upodobania w różnych składnikach utworu literackiego w zależności od wieku i rozwoju duchowego młodzieży.

W okresie t. zw. realizmu (9—13 r. życia), kiedy to występuje największa żądza wiedzy, największe zainteresowanie światem zewnętrznym, kiedy dziecko jest prawdziwym fanatykiem rzeczywistości, do najbardziej ulubionych utworów należą opowiadania o akcji żywej, biografie, opisy podróży, opowiadania z zakresu techniki, tym zaś elementem dzieła literackiego, który skupia na sobie głównie uwagę czytelnika, jest akcja. Od akcji tej wymaga się dwóch przede wszystkim warunków: 1) by była prawdopodobna, 2) by była pełna napięcia. Całe staranie nauczy-

¹⁾ Por. Ziemiński. Lektura a marzenie na jawie. Szkoła powszechna, 1925. Str. 204—226 i Szuman. Wpływ bajki na psychikę dziecka. Tamże, 1928. str. 128.

ciela w tym okresie winno więc dążyć do możliwie największego uplastycznienia danej sytuacji zapomocą środków pomocniczych, do rozszerzenia w ten sposób wiadomości ucznia o świecie, do zaspokojenia i wyzyskania w celach kształcących tej żądz wiedzy, jaka tkwi w dziecku w tym okresie rozwoju. Rzecz oczywista, że już w tym okresie nie można pomijać także człowieka, ale człowiek ten interesuje w tym okresie dziecko przede wszystkim jako osoba działająca, jako bohater akcji. Do wniknięcia w głębię jego psychiki, do pełnego uświadomienia sobie motywów jego działania dziecko w tym wieku nie jest jeszcze zdolne, gdyż nie doszło jeszcze do uświadomienia sobie różnicy między światem wewnętrznym a zewnętrznym.

Chwila, w której następuje to odkrycie własnego ja, to, jak wiadomo, moment, od którego rozpoczyna się t. zw. wiek przejściowy czy przełomowy, którego początek określa się zazwyczaj na lata 13—15 u dziewcząt, 14—16 u chłopców. W pierwszej połowie tego okresu, w t. zw. fazie negatywnej, wykładnikiem całego życia psychicznego jest walka. Ten sam człowiek odkrywa w sobie zupełnie sprzeczne rysy, miotające nim jak fale: przerost energii i leniwą ospałość, zuchwałość i nieśmiałość, pychę i wyrzeczenie się, chęć czynu i zamiłowanie do refleksji, wiarę w autorytet i niepohamowany radykalizm¹⁾. Na tem tle rodzi się cały szereg konfliktów z samym sobą i ze światem otaczającym. Zgodnie z tym rytmem duszy zmienia się też stosunek do literatury. Zainteresowania z akcji przenoszą się na osoby, a do wyobraźni młodzieńczej przemawiają wówczas najsilniej postaci, popadające w konflikt ze światem zewnętrznym i występujące do walki bohaterskiej lub walki zbrodniczej. Z jednej strony bohaterowie epiczni, z drugiej ciemne postaci z romansów kryminalnych — oto osoby, dokoła których skupia się wówczas uwaga młodzieży. Jest to okres, w którym też w interpretacji lektury punkt ciężkości winien być przeniesiony z akcji na bohaterów, z ich działania na pobudki wewnętrzne ich czynów.

Wreszcie następuje chęć wyzwolenia się z chaosu sprzecznych dążeń i uczuć, chęć znalezienia jakiegoś autorytetu, na którym możnaby się oprzeć, jakiegoś dogmatu, któremu możnaby zawierzyć, zaczyna się szukanie wartości, budowanie poglą-

¹⁾ Por. Spranger. Psychologie des Jugendalters. Lipsk, 1924. Str. 31 i n

du na świat i życie, na podstawie dorobku kulturalnego ludzkości, w obrębie którego literatura niepoślednie zajmuje miejsce.

Na lata 16—18 r. życia przypada według Charlotty Bühler²⁾ największy procent zainteresowań religijnych, filozoficznych i etycznych, przyczem główną rolę odgrywają u obu płci takie zagadnienia, jak problem istnienia, stosunek wiary do wiedzy, przyczyny niedoli ludzkiej, stosunek obu płci i t. p. Wówczas też następuje pierwszy samodzielny zwrot do sztuki i natury. Świadczą o tem pamiętniki młodzieży, gdzie dopiero poczawszy od 16 r. życia zjawiają się wzmianki o przedsięwziętych na własną rękę odwiedzinach muzeów i wystaw, o wrażeniach obrazów, rzeźb i dzieł literackich. Wśród tych ostatnich ważną rolę odgrywa liryka osobista, która przedtem nie zwykła wywierać głębszego wrażenia, za jej pośrednictwem zaś budzi się zainteresowanie osobą autora, jego przeżyciami, związanymi z dziełem sztuki.

Gdyby więc chodziło o ujęcie w jak najogólniejszych rzutach stosunku młodzieży do literatury, należałoby przyjąć trzy główne fazy. W pierwszej zainteresowanie młodzieży skupia się przede wszystkim dokoła akcji, osoby zaś interesują ją tylko jako czynniki działające, związane jak najściślej z akcją, w drugiej zainteresowanie zaczyna się przenosić także na osoby, przyczem dzięki własnemu przełomowi duchowemu rodzi się zdolność wnikania w życie wewnętrzne bohaterów, w trzeciej młodzież szuka w literaturze rozwiązania dręczących jej duszę problemów, jednocześnie zaś budzi się w niej wrażliwość na czysto estetyczne wartości dzieła literackiego. Rzecz oczywista, że wyróżnione w ten sposób ośrodki zainteresowań literackich młodzieży w różnych fazach jej rozwoju psychicznego nie mogą być wyłącznym materiałem nauki szkolnej, lecz winny one w każdym razie stanowić punkt wyjścia przy opracowywaniu tekstów literackich na różnych stopniach nauczania i być ważnym wskaźnikiem w rozbiórce literackim. Zakres jego bowiem przekracza bardzo często granice nie tylko zainteresowań, lecz nawet poziomu umy-

²⁾ Das Seelenleben des Jugendlichen. Jena, 1925. Str. 192—196. Kindheit u. Jugend, 1928, str. 287—288. Kunst u. Jugend Ztschr. f. Aesthetik u. allgemeine Kunstwissenschaft, 1926. Str. 28—306. Por. też Zollinger. Das literarische Verständnis des Jugendlichen und der Bildungswert der Poesie. Zürich, Füzli, 1926.

słowego młodzieży i przez to niszczy owo powinowactwo duchowe, jakie wytwarza się między duszą młodzieży a tak ważnym materiałem wykształcenia, jak język i literatura.

Obok podstaw i zakresu nauczania na baczność uwagę zasługuje również technika nauczania, w obrębie której przyzwyczailiśmy się rozróżniać trzy tradycyjne formy: wykładową, erotematyczną i dyskusyjną. Każda z nich ma swoje dodatnie i ujemne strony, przede wszystkim zaś każda powinna być w praktyce szkolnej należycie rozumiana i stosowana.

Tak np. co do metody wykładowej panuje przekonanie, jakoby była ona raz na zawsze usunięta z naszych szkół, jako zupełnie sprzeczna z obecnym duchem nauczania. Trudno o większe nieporozumienie. Przejrzysty, jasny i ze swadą wygłoszony wykład będzie miał zawsze swoją niezaprzeczoną wartość—w zastosowaniu jednak do odpowiedniego materiału. Tam, gdzie chodzi o barwne malowidło epoki, interesujący życiorys autora, wyczerpujące wprowadzenie w genezę utworu, nawet ostateczną, możliwie pełną charakterystykę ogólną dzieła, autora, prądu literackiego, tam dobrego wykładu nauczyciela nie zastąpią wyczerpujące odpowiedzi czy referaty uczniów. Trzeba tylko pamiętać o tym, by wykład ten nie przerastał pojemności umysłowej uczniów, by był solidną podbudową dla samodzielnej pracy uczniów, względnie opartem na niej ukoronowaniem wspólnego wysiłku młodzieży i nauczyciela. Ciężkim natomiast grzechem dydaktycznym i pedagogicznym byłoby opowiadanie uczniom o autorach i dziełach nieznanych, narzucanie uczniom sądów własnych, wyręczanie ich w odpowiedziach, podawanie w formie wykładu tego wszystkiego, czego uczeń powinien „dorabiać” się własnym wysiłkiem. Byłoby to bowiem nietylko niezgodne z jednym z zasadniczych postulatów dydaktycznych, pojęciem „aktywności i samodzielności”, lecz szkodliwe także z punktu widzenia wychowawczego; w okresie bowiem silnie rozwiniętego egocentryzmu wszelkie zgóry narzucane sądy nietylko podrywają autorytet nauczyciela, lecz, co gorzej, wyzwalają w młodzieży bunt wewnętrzny przeciwko wszelkim dogmatom i autorytetom.

Sporo nieporozumień wiąże się też z pojęciem metody erotematycznej. Popularne tu i owdzie do dnia dzisiejszego hasło

„jak najwięcej pytań” zrodziło t. zw. Fragesystem albo Fragenkette t. j. łańcuch pytań zgóry ułożonych, w który usiłowano ująć całą jednostkę lekcyjną. Otóż stwierdzić trzeba, że wszędzie, przede wszystkim zaś w Niemczech, gdzie system ten doprowadzono do absurdu, budzi się przeciwko temu gwałtowna reakcja. Złożyło się na to wiele przyczyn. Przede wszystkim nowy kierunek w psychologii, znany pod nazwą psychologii strukturalnej, stwierdził z całą stanowczością, że dziecko ujmuje każdą rzecz i każde zjawisko nie drogą sumowania szczegółów, ale jako całość w jej charakterystycznej postaci, wobec czego analiza szczegółów bez uprzedniego ujęcia całości nie przyczynia się bynajmniej do lepszego ujęcia przedmiotu. Następnie tak często wielbiony przez zwolenników tej metody „ruch” w klasie jest czysto pozorny, w rzeczywistości bowiem uczeń po odpowiedzi na zadane sobie pytanie zapada w stan bierności, z którego wyrывa go ewentualnie dopiero inne pytanie, zrywa się jednak przez to naturalne kojarzenie wyobrażeń i ostatecznie uczeń wie o danej rzeczy tyle, ile wiedział o niej na początku. Wreszcie cierpi na tem technika myślenia i mówienia, przeważna bowiem część odpowiedzi staje się tylko mechanicznym powtórzeniem części pytania nauczyciela, zwłaszcza jeśli chodzi o t. zw. odpowiedzi pełnym zdaniem, znane w psychiatrii jako pewien rodzaj choroby umysłowej pod nazwą t. zw. echolalia. Rzecz oczywista, że pytania mimo garzących wysiłków, czynionych w tej dziedzinie przez zwolenników szkoły pracy, nigdy zapewne nie znikną z horyzontu szkolnego, zawsze bowiem nauczyciel będzie musiał sprawdzać zapomocą nich pewne wiadomości. Ale o to właśnie chodzi, by pytania były tylko środkiem pomocniczym do pogłębienia pewnych szczegółów odpowiedzi ucznia, zasadniczo zaś miały formę tak ogólną, by dawały uczniowi sposobność rozwinięcia danego tematu w dłuższej i swobodnej odpowiedzi.

I takie jednak pytania nie zapewnią jeszcze udziału całej klasy w pracy szkolnej. Koniecznym więc uzupełnieniem dwóch poprzednich metod musi być w praktyce szkolnej metoda dyskusyjna, polegająca na swobodnym roztrząsaniu przez uczniów wybranych zagadnień, wysuniętych przez młodzież lub nauczyciela. Jak poprzednie jednak, tak i ta metoda ma swoje ujemne strony. Jedną z nich to powierzchowność i jałowość dyskusji,

o ile nie opiera się ona na starannie przygotowanym materiale, drugą to niebezpieczeństwo, że będą w niej brali udział tylko niektórzy uczniowie o głębszych zainteresowaniach danym tematem, inni zaś tkwić będą nadal w stanie bierności i apatii.

Obu tym niebezpieczeństwom stara się zapobiec t. zw. metoda „współpracy” albo „podziału pracy”, usiłująca stworzyć gruntowne podstawy dla metody dyskusyjnej w klasie przez należyłą organizację pracy domowej uczniów. Chodzi mianowicie o to, by wszyscy uczniowie na każdą lekcję przychodzili z przygotowanym starannie w domu materiałem i wyrobionym poglądem na sprawy, które mają być przedmiotem lekcji dyskusyjnej. Ta praca przygotowawcza może mieć charakter ogólny, grupowy lub indywidualny. W pierwszym wypadku wszyscy uczniowie mają do opracowania jeden i ten sam temat, w drugim temat ogólny rozkłada się na tematy szczegółowe, których opracowania podejmują się poszczególne grupy uczniów z własnego wyboru lub na zlecenie nauczyciela, w trzecim poszczególni uczniowie wybierają lub otrzymują do opracowania specjalne tematy, stanowiące jednak cenny przyczynek do pracy zbiorowej. Przygotowana w ten sposób lekcja może mieć charakter dwojaki: albo uczniowie na podstawie zebranego materiału dążą do syntetycznego oświetlenia pewnej kwestji (*Werkvollendung*), albo próbują rozstrzygnąć pewien problem, który nasunął im się w związku z pracą domową lub klasową (*Lösung eines Geheimnisses*)¹⁾. Pożądane jest przytem jak najczęstsze przechodzenie od typu lekcji pierwszego do drugiego ze względu na możliwość wzbudzenia większej aktywności u uczniów. Można więc np. taki temat, jak „Społeczeństwo w „Lalce” Prusa” opracowywać w ten sposób, że poszczególne grupy uczniów zbierają materiał do charakterystyki poszczególnych warstw społecznych (arystokracji, mieszczań, drobnej szlachty, proletariatu, żydów i t. p.), nadto niektórzy uczniowie dopełniają ten materiał na podstawie innych źródeł (np. monografji Szweykowskiego), lekcja zaś poświęcona jest omówieniu zebranego materiału i syntetycznemu oświetleniu obrazu społeczeństwa w powieści. Można jednak na podstawie tego samego materiału przystąpić na lekcji do roz-

¹⁾ Por. Frankenberger. *Die Gestaltung des Unterrichts. Die Erziehung*, 1929, z. 1; Günther. *Die Gestaltung der Hausarbeit der Schüler. Monatschrift für höhere Schulen*. 1930. Z. 4 i in.

ważania kwestji: „Jak rozumieć pierwotny tytuł „Lalki”, Trzy pokolenia”? Zarówno jeden jak i drugi typ lekcji przyczyni się do pogłębienia właściwego tematu z tą tylko różnicą, że przebieg pracy w pierwszym wypadku będzie spokojniejszy, udział uczniów innych grup zaznaczy się tylko w uzupełnieniu i prostowaniu wyników pracy danej grupy, w drugim zaś wypadku lekcja przeobrazić się może w bardzo żywą i interesującą dyskusję całej klasy. Podobnie zamiast charakteryzować po kolei wszystkie ważniejsze postacie „Ślubów Panińskich” w celu pogłębienia znajomości dzieła, można uczynić przedmiotem lekcji zagadnienie: „O ile słuszne jest motto, umieszczone na czele utworu, Rozum mężczyzną, białoogłową afekt tylko rządzi”, co da również sposobność do pogłębienia charakterystyki głównych bohaterów komedji Fredry. By jednak praca była owocna, zarówno jedna jak i druga lekcja musi być oparta na należycie zorganizowanej pracy domowej uczniów.

Sposobności do takiego podziału pracy uczniów w celu jej pogłębienia i ożywienia nadarza się w nauce języka polskiego bardzo wiele. Już w najmłodszych klasach uczniowie mogą z wielkim powodzeniem zbierać materiał z różnych znanych sobie książek w związku z daną czytanką lub materiał językowy do ćwiczeń gramatycznych i stylistycznych. Podobnie jeśli chodzi o uczenie się na pamięć i wygłaszanie estetyczne, pożądane jest pozostawienie uczniom możliwej swobody, by każdy mógł wybrać utwór jak najbardziej odpowiadający swemu usposobieniu i upodobaniom. Na stopniu wyższym wiele sposobności do grupowej i indywidualnej organizacji pracy dają cykle utworów, dzieła większych rozmiarów, twórczość czytanych autorów, wykraczająca poza ramy programu szkolnego, monografie historyczno-literackie i t. p.

Do najczęstszych typów tego rodzaju pracy zbiorowej w zakresie nauki języka i literatury zaliczyć należy:

1) opracowywanie jednego motywu przez całą klasę w ten sposób, że każdy uczeń lub grupa uczniów wybiera sobie jeden lub kilka utworów, w których dany motyw występuje i opracowuje go szczegółowo;

2) opracowywanie jednego utworu przez całą klasę w ten sposób, że każdy uczeń lub grupa uczniów otrzymuje pewne zagadnienie do opracowania szczegółowego;

3) opracowywanie w podobny sposób zjawisk językowych i stylowych dla poznania języka i stylu pewnego autora, epoki lub terytorjum;

4) interpretację przez poszczególnych uczniów lub większe grupy jednego lub więcej utworów z większych zbiorów (ballady, sonety, liryki i t. p.);

5) zbieranie materiału z różnych źródeł do oświetlenia pewnego dzieła, autora lub epoki;

6) swobodny wybór utworów do deklamacji;

7) piśmienne prace zbiorowe, np. opisy różnych zawodów ludzkich, narzędzi, budowli, krajobrazów, zdarzeń historycznych i t. p.

W obcych dziełach dydaktycznych znajdujemy sporo ciekawych przykładów pracy zbiorowej tego typu. Tak np. Lotte Müller, autorka bardzo cenionej w Niemczech książki „Vom Deutschunterricht in der Arbeitsschule“, podaje przykład takiego opracowania przez trzynastoletnie uczennice motywu wody w literaturze i języku. Po przejrzaniu przeczytanych uprzednio ustępów w książce szkolnej przez grupy, złożone z trzech uczennic, wyłoniły się następujące tematy: walka człowieka z wodą, woda jako źródło użycia i radości, tajemnica wody, woda jako źródło życia, nastroje wodne, motywy poetyckie wody. Wówczas wzięto pod uwagę jeszcze inne utwory, częściowo wyszukane przez uczennice same. Po opracowaniu całego materiału uczennice zdawały kolejno sprawę z wyników swej pracy, charakteryzując opracowanie danego motywu w poszczególnych utworach. Na zakończenie całej pracy uczennice recytowały wybrane przez siebie poezje lub urywki prozaiczne, przyczem zapomocą epidjaskopu wywoływano odpowiednie obrazy. Po ferjach opracowywano ten sam temat z punktu widzenia językowego, a więc: nazwy rzek i ich części od źródła aż do ujścia, różne rodzaje wód i ich nazwy, określenie ruchów wody i jej szmerów i t. p. W toku tych rozważań poruszono następujące kwestje językowe i stylistyczne: różnorodność określeń językowych, związanych z pojęciami podobnemi, przejmowanie wyrazów obcych, ożywianie rzeczy martwych, przenoszenie wyrazów zmysłowych na pojęcia oderwane, przeżytki w języku poetyckim, zjawiska gwarowe, pochodzenie nazw miejscowości, wypieranie wyrazów rodzimych przez zapożyczone i t. p. W innej szkole przygodne go-

dziny, poświęcone zagadnieniom technologicznym (opisom narzędzi), zachęciły uczennice klasy piątej szkoły powszechnej do stworzenia „Nowego Robinsona“, przedstawiającego sporządzenie przez niego poszczególnych narzędzi. Klasa oceniała najpierw poszczególne prace, następnie specjalna grupa uczennic zajęła się ostateczną redakcją i szatą zewnętrzną dzieła, które doczekało się nawet druku¹⁾.

Metoda „wspólnoty pracy“ zapewnia pracy szkolnej bardzo poważne korzyści dydaktyczne i pedagogiczne. Uwzględniając w dużej mierze zainteresowania i zdolności indywidualne uczniów, przyczynia się jednocześnie do wyrobienia w nich zmysłu społecznego. Każda bowiem praca, podejmowana w tym wypadku przez poszczególne grupy lub pojedynczych uczniów, służy do osiągnięcia wspólnego celu pracy całej klasy. Godząc zaś w ten sposób możliwości rozwoju indywidualnego jednostek z wymaganiami nauki zbiorowej, najbardziej odpowiada przyjątemu w naszych szkołach systemowi nauczania masowo-indywidualizującego.

By praca ta jednak była prawdziwie owocna, konieczne jest spełnienie dwóch warunków. Pierwszym z nich to wprowadzenie ucznia w metodę pracy samodzielnej, drugim dostarczenie potrzebnych środków naukowych. Pierwszy z nich może spełnić nauczyciel, urządzając od czasu do czasu t. zw. lekcje pod kierunkiem, określając zawsze z możliwie największą dokładnością zakres i sposób opracowania tematu lekcji i otaczając troskliwą opieką pracą domową ucznia, spełnienie drugiego warunku jest rzeczą szkoły, która powinna czynić wszelkie możliwe wysiłki, by każdy z przedmiotów wyposażyć jak najlepiej we wszelkie dostępne środki naukowe.

¹⁾ Lotte Müller. Vom Deutschunterricht in der Arbeitsschule. Lipsk 1925. Str. 84 — 95 i 130 — 131. Por. też Susanne Engelmann, Methodik des deutschen Unterrichts. Lipsk, 1927. Str. 199—200.

WANDA DZIERBICKA.

NAUCZANIE PEDAGOGIKI W ZAKŁADACH KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI.

Pedagogikę nazywa Durkheim praktyczną teorią, ponieważ jest ona czemś pośrednim pomiędzy czystą teorią a czystą praktyką. Zawiera bowiem zespół idei, wynikłych z rozmyślań nad praktyką, które służą znów jako wytyczne dla dalszej praktyki.

Rozmyślanie nad faktami wychowawczymi daje nam istotnie wiele cennych wskazań, jak należy z dzieckiem postępować, nie wystarcza ono jednak, gdy chodzi o wyznaczenie ideałów, którym cała praca wychowawcza ma służyć. Ideały są wynikiem rozmyślań nad życiem i przeznaczeniem człowieka, nad jego stosunkiem do innych ludzi, przyrody i Boga. To też głębokie rozumienie życia obok rozumienia człowieka i dziecka stanowi nieodzowną cechę każdego prawdziwego pedagoga-teoretyka.

Nauczyciel pedagogiki jest najczęściej tylko pośrednikiem między teoretykiem pedagogiem a kandydatami na wychowawców. Od teoretyków pedagogów i myślicieli czerpie wskazania i wiadomości, które podaje uczniom. Korzystając jednak z cudzych myśli, musi je uczynić własnymi, uzgodnić i zharmonizować z własnym doświadczeniem, z własnym sposobem myślenia, jednym słowem, przerobić i przetrawić na swój własny sposób. To też i on nie może ograniczyć się do poznania cudzych doświadczeń, lecz musi przemyśleć do głębi swoje stanowisko wobec zagadnień bytu, wobec człowieka, wobec życia wogóle, bo tylko człowiek, który sam swój stosunek do życia ułożył, może rozpatrywać z innymi, jak należy przygotowywać młode pokolenie do uczestnictwa w życiu społecznym.

Stąd trudność nauczania pedagogiki!

Nauczyciel pedagogiki musi również zdawać sobie sprawę z tego, że postawa, jaką zajmie wobec życia i spraw wychowawczych w czasie lekcji pedagogiki, odbije się niewątpliwie na poglądach jego uczniów i to tem silniej, im bardziej nauczyciel będzie przejęty słuszością swoich poglądów, im goręcej będzie w nie wierzył, im większy będzie miał dar oddziaływania na młodzież. Inaczej być nie może! Zwiększa to jedynie odpowiedzialność, jaka ciąży na nauczycielu, trudność jego zadania. Wywierając jednak nawet najsilniejszy wpływ na uczniów, nauczyciel nie powinien narzucać im gotowych doktryn wychowawczych, jego rolą jest utrwalenie w uczniach pewnej postawy wychowawczej, ułatwienie im zorientowania się w całej skomplikowanej złożoności problemów wychowawczych, należących do najważniejszych problemów życiowych, danie zrozumienia ważności przyjęcia takiego lub innego ideału wychowawczego, rozwinięcia intuicji wychowawczej, tak niezbędnej dla odpowiedniego stosowania środków wychowawczych. Dla osiągnięcia tego celu należy stosować odpowiednią metodę. W pedagogice niewiele tylko rzeczy można się wyuczyć, zato dużo rzeczy trzeba sobie przypomnieć, np. z przeżyć własnego dzieciństwa, dużo obserwować, choćby najbliższe otoczenie, wiele wysłuchiwać i wiele przemyśleć.

Z wiedzy pedagogicznej można dać uczniowi zaledwie rusztowanie gmachu, który on później pracą własną na podstawie doświadczenia i lektury musi wciąż rozbudowywać i wykańczać w szczegółach. To też metoda prowadzenia pedagogiki musi być taka, aby 1) zaprawiała ucznia do obserwowania faktów wychowawczych w życiu realnym, 2) budziła czujność w stosunku do materiału wychowawczego, zawartego w książkach beletrystycznych, 3) uczyła korzystania ze wspomnień własnego dzieciństwa, 4) uczyła orientowania się w chaosie różnych poglądów pedagogicznych, a więc zaprawiała do lektury książek pedagogicznych ze zrozumieniem i krytycyzmem.

Tą metodą może być jedynie metoda seminaryjna, przeplatana tylko od czasu do czasu wykładami nauczyciela, który bierze na siebie bądź zagadnienia trudniejsze, bądź takie, dla poznania których brak odpowiedniej lektury dla ucznia, bądź takie, których wagę specjalnie uznaje i pragnie o tem przekonać

słuchaczy. Program z pedagogiki jest istotnie duży, obejmuje wiele zagadnień — przerobienie wszystkich, szczególnie, gdy zastosujemy metodę seminaryjną, jest niemożliwe. Zresztą sam program tego nie przewiduje. Chodzi, jak to powiedzieliśmy, o danie zrębów, na których uczeń sam dalej budować będzie. Odpowiedni wybór zagadnień jest rzeczą niezmiernie ważną — są bowiem zagadnienia, których pominąć nie wolno, są inne, które mogą być pozostawione przyszłej pracy ucznia. Sam wybór może być przeprowadzony z różnych punktów widzenia i uwzględnić różne założenia. Rozwiązań może być wiele.

Ucząc przez kilka lat pedagogiki, każdego roku uczyłam trochę inaczej niż poprzedniego, różnice dotyczyły właściwie czy to ujęcia pewnych zagadnień, czy to silniejszego podkreślenia tych, albo tamtych szczegółów, czy to samej kolejności zagadnień. Przewodnią idea, która ustaliła mi się na początku, pozostawała wciąż ta sama, krystalizując się jedynie coraz wyraźniej i jaśniej. Materiał lekcyjny z pedagogiki układał mi się mniej więcej w następującym porządku.

A więc przede wszystkim obraz życia w dzisiejszym społeczeństwie. Życie niezmiernie skomplikowane, wielość i różnorodność grup społecznych, często krzyżujących się, niezmiernie bogactwo kultury, olbrzymie dziedzictwo wieków minionych. Czem więc jest ta kultura, jej znaczenie dla pojedynczego człowieka i dla ludzkości?

Dziecko — przyszły uczestnik tego życia. Nieodzowność przygotowania go do udziału w życiu społecznym, a więc konieczność wychowania. Istnieje nauka, która, wchłonawszy zdobycze wielu nauk, przede wszystkim socjologii, psychologii, etyki i t. d., zajmuje się właśnie wychowaniem. Ustaliła system zrationalizowanych środków oddziaływania starszego pokolenia na młodsze, wskazując jednocześnie cele i ideały, ku którym środkami temi zdążać mamy.

Mamy uczyć się kształtować postępowanie dziecka. Przede wszystkim musimy rozwiązać sobie zagadnienie, w jakiej mierze to oddziaływanie jest możliwe? Co mówi nam nauka o dziedziczności, jak kształtowały się i kształtują poglądy na możliwość modyfikowania zadatków wrodzonych? Żeby móc coś modyfikować, trzeba doskonale poznać materiał, na który oddziaływać należy. Na dziecko musimy teraz spojrzeć przede wszystkim

jako na istotę działającą, oprócz jego intelektu, którym zajmowaliśmy się głównie uprzednio, prześledzić dążności, które przynosi ze sobą na świat, ich przejawy pierwotne, temperament, skłonności. Wrodzona konstytucja psychiczna każdego dziecka to inne napięcie, inne ustosunkowanie tych sił podstawowych, które stanowią rdzeń psychiki ludzkiej wogóle.

Poznanie tej wrodzonej natury dziecka, to poznanie tkwiących w niem możliwości, poznanie źródeł energii, która należyście wyzyskana i pokierowana zapewni jednostce pełny rozwój, a jednocześnie użyteczne zastosowanie sił, w niej tkwiących. Ale dziecko nie rozwija się tylko od wewnątrz, rozwój życia psychicznego dziecka jest wypadkową wrodzonych pierwiastków i wpływów otoczenia. Cała masa wpływów płynie do dziecka zzewnątrz, oddziaływując na całość psychiki dziecka, modelując jej strukturę. Wpływy te są bardzo nieuchwytnie, a jednak potężne. Wpływy zamierzone są tylko częścią tych licznych oddziaływań samorzutnych, którym dziecko od najmłodszej młodości jest poddane, które ludzkość w swem dążeniu do zrationalizowania życia pragnie opanować, ale które tylko w pewnej drobnej części opanować zdołała.

Otoczenie, rozwijająca się inteligencja przyczyniają się do intelektualizacji i socjalizacji tendencji. Poznanie przeobrażeń, jakim mogą ulegać dążności, warunków, w jakich to przeobrażanie się odbywa, daje wychowawcy pewien wpływ na nie oraz możliwość planowego oddziaływania.

Ale w jakim kierunku oddziaływać, gdzie są te ideały, w imię których działamy, które nam przyświecają w naszej pracy nad przygotowaniem młodego pokolenia do życia nowego? Poznajemy, jak one kształtowały się w ciągu dziejów, zatrzymujemy się nad ideałami teraźniejszości, pragniemy przewidywać, przeczuć ideały przyszłości.

Do tych celów dążyć trzeba temi właśnie środkami, które nauka pedagogiki podaje, jako wynik naukowej refleksji nad faktami wychowawczymi. Jakkolwiek kwestionowane są niektóre z tych środków, nie ulega wątpliwości, że teoria wychowania wciąż pracuje w kierunku ich wydoskonalenia i coraz ściślejszego zrationalizowania.

Orientując się w naturze dziecka, mając ideał, do którego się dąży, znając środki wychowawcze, można już z pożytkiem

śledzić charakter dziecka i współdziałać w jego formowaniu, co jest celem każdego wychowania. Prześledzeniem procesu formowania charakteru, powstawania jednolitej organizacji psychicznej z nieskoordynowanych zadatków pierwotnych można zamknąć te rozważania, które nieodzownie powinny być przerabiane z seminarzystami.

Przedstawiony bieg myśli da się streścić w następujących punktach:

- I. Życie w społeczeństwie dzisiejszem.
- II. Konieczność wychowania.
- III. Pedagogika jako nauka o wychowaniu.
- IV. Możliwość i granice wychowania.
- V. Natura dziecka.
- VI. Wpływy otoczenia.
- VII. Modyfikacja zadatków wrodzonych.
- VIII. Cele i ideały wychowania.
- IX. Środki wychowania.
- X. Charakter i jego kształcenie.

Są to oczywiście wytyczne, które mogą być uzupełnione innymi zagadnieniami, w danym razie niewymienionymi. Oczywiście, jest to jeden z przykładów ujęcia materiału, polecanego przez program. Takich różnych ujęć może być wiele. Przedewszystkiem chodzi o to, aby cały materiał nauczania pedagogiki w seminarjum tworzył pewną strukturę, której poszczególne części są wzajemnie od siebie zależne, a wszystkie łączy jednolita, wyraźnie określona podstawa naukowa. To jest ważne, bez tej bowiem więzi nauczanie pedagogiki może stać się zbiorem recept wychowawczych, miast być podstawą do urabiania się światopoglądu wychowawczego.

Podaję do tej pory ten materiał, który przedewszystkiem przerabiam z uczennicami. Teraz przejdę do metody. Zaznaczyłam na wstępie, że nauczanie pedagogiki w seminarjum musi się oprzeć na pracy własnej ucznia, uzupełnionej i przeplatanej wykładami nauczyciela. Wspomniałam już również, że pod samodzielną pracą ucznia rozumiem: 1) korzystanie ze wspomnień własnego dzieciństwa, 2) obserwacje, dokonywane w najbliższym otoczeniu, 3) analizę faktów wychowawczych z dzieł literackich, 4) lekturę pedagogiczną.

Ważną niezmiernie rzeczą jest nauczanie seminarzystów posługiwania się książką pedagogiczną. Nie czytam z uczennicami większych dzieł, czytam artykuły, broszury, wybrane rozdziały z książek, przytem nie pozostawiam uczennic, szczególnie na początku, samym sobie. Ponieważ książka jest zazwyczaj tylko jednym ze środków do oświetlenia postawionego zagadnienia, wyraźnie formuję punkty, których oświetlenia należy szukać w lekturze, zarówno jak i we wspomnieniach dzieciństwa i obserwacji. Uczennice czytają w domu, gdy mamy więcej egzemplarzy jakiejś książki w klasie. Czytanie moje dla wszystkich uczennic stosuję rzadko, raczej czytam ustępy z rzeczy polecanych do czytania, o które uczennice nie pytały się, a których według mnie w całości zrozumieć nie mogły. Czasem okazuje się, że moje przypuszczenie było błędne, gdyż o danej kwestji uczennice słyszały już od innych nauczycieli. Dość rzadko także stosuję przerabianie swych zagadnień drogą krótkich referatów uczennic, gdyż bez wątpienia większą korzyść wynoszą uczennice, gdy daną kwestję każda opracowuje sama.

Na szczęście mamy obecnie sporo książek pedagogicznych, które w całości lub częściowo nadają się do lektury dla seminarzystów.

Po kolei zaznaczę, jakim materiałem posługuję się przy przerabianiu z uczennicami poszczególnych kwestyj.

Zagadnienie I: „Życie w społeczeństwie dzisiejszem” przerabiam częściowo drogą wykładu, częściowo drogą dyskusji z uczennicami. Pewne dane do wykładu może zaczerpnąć nauczyciel z artykułów Florjana Znanickiego p. t. „Szkice z socjologii wychowania”. Ruch pedagogiczny. Rok 1924, 1925 oraz ze świeżo wydanego artykułu Dr. B. Suchodolskiego p. t. O kulturze, Nr. 3, 4, 5 pisma Ministerstwa W. R. i O. P. „Oświata i Wychowanie”. Tą samą metodą przerabiam trzy następne zagadnienia: konieczność wychowania, pedagogika jako nauka o wychowaniu, możliwość i granice wychowania.

Zagadnienie V: „O naturze dziecka” pozostawiam do opracowania uczennicom. Czytają one z Colvina i Bagley'a „Postępowanie człowieka” rozdział VIII: „Odruchowe i instynktowne postępowanie”, artykuł Dr. Z. Ziemińskiego p. t. „Dążności wrodzone”. Szkoła powszechna. Rok IV, Nr. III i IV, z Saxby'ego

„Kształcenie postępowania“ rozdział III p. t. „Ważniejsze impulsy“.

Zagadnienie jest niewątpliwie trudne, to też uczennice muszą formułować piśmiennie odpowiedzi na szereg podanych przede mnie punktów. Na lekcji porównujemy odpowiedzi, dyskutujemy i uzgadniamy je, wreszcie uzupełniamy. W ten sposób dochodzimy do możliwie jasnego ujęcia postawionego zagadnienia, przekonujemy się, że właściwie te popędy, impulsy, instynkty, bez względu na to, jak je nazwiemy, są bezsprzecznie wrodzoną sprężyną naszego postępowania. Odwołujemy się do wspomnień dzieciństwa, gdyż uczennice otrzymują wśród pytań i polecenie zastanowienia się nad tem, jakie dążności były w nich specjalnie żywe w okresie dzieciństwa — muszą też obserwować przejawy dążności u dzieci, czy to w szkole ćwiczeń, czy w swem otoczeniu rodzinnem.

Gdy uczennice przekonają się w ten sposób, że dziecko przynosi ze sobą na świat nietylko konstytucję fizyczną, ale i pewną konstytucję psychiczną — zespół dążności i zdolności, które stanowią jego wyposażenie na walkę życiową, przystępujemy do unaocznienia wpływu, jaki środowisko wywiera na dziecko. Najprzód odwołujemy się do wspomnień własnych uczennic. Jest to rzecz trudna, uczennice nie lubią spowiadać się z tych wpływów, jakie na nie oddziaływały. Zobowiązuję każdą, aby pomyślała nad tem bez obowiązku zdawania sprawy publicznie. Na pewien czas przedtem polecam uczennicom zbadać warunki domowe jakiegoś jednego dziecka ze szkoły ćwiczeń, teraz zestawiają w ten sposób zdobyte wiadomości z całym sposobem życia dziecka. Następnie odwołujemy się do literatury.

Polecam uczennicom przypomnieć sobie z „Syzyfowych prac“, które przerabiały na lekcjach języka polskiego, wpływy otoczenia na Marcinka Borowicza, niektóre dziewczęta znają Molnara „Chłopcy z placu broni“, inne „Poranek“ Kisielewskiego, jeszcze inne jakąś podobną książkę. Wybieramy pewne sytuacje i analizujemy wpływy środowiska na bohatera. To stanowi przygotowanie do lektury czysto naukowej. Czytamy z Zarzeckiego „Wstępu do pedagogiki“ wybrane ustępy z rozdz. I-go i Znanięckiego „Socjologii wychowawczej“ rozdz. III p. t. „Środowisko wychowawcze“ oraz rozdz. IX p. t. „Instytucje pośredniego wychowania“.

Specjalnie wydzielamy nauczyciela, aby temu czynnikowi wychowawczemu poświęcić więcej czasu.

Czytamy książkę Dawida „Dusza nauczycielstwa“. Ćwiczenie, które ma się opierać na tej książeczce, na analizie roli Kawki do Radka w Syzyfowych pracach, na własnych przeżyciach uczennic p. t. „Jak sobie wyobrażam idealnego nauczyciela“, daje znów materiał do dyskusji. Dużo materiału do dyskusji dało mi także wypracowanie uczennic p. t.: Takiego nauczyciela znałam... Przeczytanie w klasie kilku najlepszych sylwetek dało dobrą podstawę dla ćwiczenia uprzednio wspomnianego. Przy sposobności analizy uzdolnień nauczyciela wtrącam zagadnienie doboru zawodowego i selekcji zawodowej wogóle. Może to być wykład, a można posługiwać się książeczką Błachowskiego: „Psychologia a dobór zawodowy“, lub artykułem Tadeusza Klimowicza: „Co to jest psychotechnika“. Szkoła powsz. 1926 zes. I. W większem mieście pożądane jest zwiedzenie w tym okresie pracowni psychotechnicznej.

Przeszkody, jakie stawia otoczenie wolnej grze dążności, są jednym z najważniejszych czynników, wywołujących ich modyfikację. Drogą wykładu omawiam z uczennicami zagadnienie VII, a więc sprawę hamowania i skierowywania dążności zbyt silnych, podniecania dążności, zbyt słabo rozwiniętych. Lektura niektórych ustępów z rozdz. VI oraz rozdziału VII i VIII „Instynktu walki“ Bovet'a pozwala prześledzić wszelkie modyfikacje, jakim może podlegać instynkt walki, co pobudza uczennice do szukania analogicznych przykładów w dziedzinie innych instynktów.

Przy sposobności omawiania modyfikacji dążności omawiam z uczennicami metodę psychoanalityczną, wskazując wielkie znaczenie pewnych jej zdobyczy dla wychowania, niezależnie od hipotez teoretycznych.

Mówimy także o sposobach poznawania dążności wrodzonych dziecka. Podkreślamy, że poznanie otoczenia z jednej strony, a spontanicznych przejawów duszy dziecka z drugiej strony jest nieodzownym warunkiem słuszności stawianej diagnozy. Przechodzimy do omówienia zabawy, jako jednej z najbardziej spontanicznych czynności dziecka, w której dziecko wypowiada się swobodnie, jak umie i chce, w sposób najbardziej mu właściwy, a w której ćwiczą się te dążności dziecka, nieznanujące innego ujścia w otoczeniu, lub tą drogą osiągają dopiero

pełny rozwój. Przedewszystkiem uczennice wypełniają krótką ankietę, tyżącą się wspomnień z ich własnego dzieciństwa co do ulubionych zabaw i zabawek w tym okresie, zdają sprawę z obserwacji, poczynionych w szkole ćwiczeń, wreszcie czytają:

z Claparède'a „Psychologii dziecka i pedagogiki eksperymentalnej” wybrane ustępy z rozdziału o zabawie,

z Green'a „Psychanalizy w szkole” rozdz. IV-ty „Zabawa”. Mówimy o konieczności wprowadzenia obserwacji nad dzieckiem. Uczennice czytają artykuł Dr. Librachowej p. t. „Charakterystyki szkolne”, Praca szkolna. Rok 1928, Nr. 6, poczem otrzymują polecenie sporządzenia do końca roku szkolnego charakterystyki dziecka ze swego najbliższego otoczenia według schematu załączonego do artykułu.

Zagadnienie celów i ideałów wychowania (zag. VIII) jest jednym z najważniejszych działów w pedagogice. Przy omawianiu tego działu pomagamy młodzieży uświadomić sobie jej stosunek do życia wogóle, do spraw wychowania w szczególności. Nie można powiedzieć, że właśnie ten moment decyduje o postawie wychowawczej przyszłych nauczycieli. Na to się składa cały szereg świadomych i nieświadomych doznań wychowanka w ciągu jego życia, a w szczególności pobytu w seminarjum. Jest to jednak moment, który pozwala pewne rzeczy sprostować, pewne aspiracje wyzwolić. Ścisła, chłodna analiza naukowa w tym momencie nie wystarcza. Trzeba zapalić seminarzystki do wielkich ideałów wychowawczych: doskonalenia własnego i doskonalenia własnej społeczności, do twórczej roli wobec siebie i innych. Mówiąc o celach wychowania, możemy się oprzeć na lekturze, syntezę końcową musi dać nauczyciel, uczeń bowiem sam z chaosu sprzecznych poglądów nie wydobędzie się, poprzez zmienność nie dojrzy stałości.

Zależność celów wychowania od całokształtu warunków i prądów danej epoki mogą uczniowie prześledzić na materjale, zdobytym z historii wychowania. Ta perspektywa dziejowa pozwoli im łatwiej zrozumieć ten fakt, że ideał naczelny danej epoki trudny jest do uchwycenia dla współczesnych. Ideały grupy przesłaniają bowiem najczęściej ideały wychowawcze, będące wyrazem potrzeb całego społeczeństwa, nie jednej strony życia, ale jego całości, nie przemijających dążeń, ale najgłębszych tęsknot ducha ludzkiego.

Lekturę w sprawie celów wychowania stosowałam następująco:

Radwan. „Ideał wychowawczy”,

Kerschensteiner. „Pojęcie szkoły pracy”. Rozdział I-szy.

Ellen Key. „Stulecie dziecka”. Wyjątki z rozdziału p. t. „Wychowanie”.

Lekturę starałam się zawsze tak dobierać, aby wystarczyła do wykazania młodzieży, że w życiu społecznym, w dziedzinie celów wychowania przeciwstawiają się sobie dwa zasadnicze prądy: indywidualny i społeczny. Pierwszy spodziewa się osiągnąć postęp ludzkości przez swobodny, nieskrępowany rozwój wszystkich sił, tkwiących w osobniku, drugi rozwój jednostki uzależnia od rozwoju społeczeństwa. Te dwa kierunki dążeń wychowawczych ujął trafnie prof. Znaniecki, jako podkreślenie przez jednych adaptacyjnej, przez drugich rekonstrukcyjnej strony procesu wychowania.

Przy omawianiu środków wychowania (zagadnienie IX) uwzględniłam naogół:

1. organizację życia szkolnego,
2. nagrody i kary,
3. przykład i współzawodnictwo,
4. pouczenia.

Za najpotężniejszy środek wychowawczy uważam przede wszystkim samą organizację życia szkolnego. Otacza ona wychowanka całą siecią nieuchwytnych wpływów, które przenikają tem głębiej, im mniej zdaje on sobie z nich sprawę, a więc, im bardziej jest on z daną organizacją zespolony, im bardziej odpowiada ona jego psychice. Z organizacji szkolnej wypływa, jak dalece wolność jest w niej uwzględniana, jak rozumiana jest karność, jakie możliwości pozostawia dla rozwoju indywidualności i życia społecznego swych członków.

Podstawą rozważań musi być organizacja życia szkolnego w szkole ćwiczeń, można omawiać również niektóre ze szkół, z których przyszły uczennice, dobrze jest podać przykład jakiejś szkoły eksperymentalnej. Jako lekturę stosowałam:

z B. Nawroczyńskiego „Uczeń i klasa” rozdz. I „Klasa szkolna grupa społeczna”.

Przanowski, Szczawińska, Wójcik — „Samorząd w szkole powszechnej”. Przedmowa i artykuł Przanowskiego: „Samorząd w szkole”.

Szuman. „Pojęcie wolności w wychowaniu” (Szkoła powszechna, zeszyt IV-ty 1927 r., z tego wstęp i część I-sza).

W tem miejscu można też mówić o metodach nauczania, jako o środku wychowawczym, a więc o planie daltońskim, metodzie projektów, metodzie dyskusyjnej i t. d.

Środkiem wychowawczym, posiadającym również znaczenie olbrzymie, jest przykład. Dziecko nieświadomie, lub mniej albo więcej świadomie szuka wzorów, na których modeluje swoje postępowanie w wielu sprawach życiowych. Wzory te czerpie dziecko najprzód ze swego najbliższego otoczenia; później otoczenie dalsze, a przede wszystkim opowiadania i książki są dla niego niewyczerpanym źródłem sugestywnych przykładów. Trzeba wykazać uczennicom, jak niezmiernie ważną rzeczą jest poznanie tych czynników, które warunkują wzajemne oddziaływanie ludzi na siebie i zyskanie chociaż pewnego na nie wpływu. Naśladownictwo, sympatja i sugestia mają za zadanie: 1) budzić i wyzwalać siły, drzemające w dziecku, 2) ułatwiać mu przystosowanie do otoczenia. Trzeba znów odwołać się do wspomnień osobistych uczennic, do ich doświadczeń, pewne rzeczy przedyskutować, inne samemu omówić.

Uczennice mogą przeczytać z książki Claperède'a: „Psychologia dziecka” rozdział p. t. „Naśladownictwo”.

Dla zobrazowania, jak książka może silnie oddziaływać na dziecko, poleciłam uczennicom przeczytać z Żegadłowicza „Z pod młyńskich kamieni”, Księgę II p. t. „Rycerz błędny i rycerz krzyżowy”.

Środkiem wychowawczym, który może najwięcej być używany i nadużywany, są kary i nagrody. Zagadnienie kar i nagród rozpatruję w rozwoju historycznym na podstawie wiadomości, wyniesionych przez uczennice z historii wychowania. Uczennice przekonywują się, że w wychowaniu dzisiejszem kary stosunkowo niewielką odgrywają rolę. Uprzymiarniają sobie, że większa swoboda ruchów, przyznana dziecku w szkole, uwzględnienie przez szkołę zainteresowań dziecięcych, większe indywidualizowanie dzieci i t. d. niewątpliwie przyczyniły się do zmniejszenia wykroczeń dziecięcych; przede wszystkim jednak, postulat oddziaływania pozytywnego na kształtującą się osobowość wychowanka, nie tłumienia i unicestwiania, ale skierowywania i sublimowania jego dążeń wrodzonych czyni karę środkiem dopuszczalnym tylko w pewnych razach, i to nie bez zastrzeżeń. W spra-

wie kar każda z uczennic ma bogate doświadczenie — trzeba tylko to doświadczenie wykorzystać. Lektura stawia zagadnienie na szerszej płaszczyźnie.

Czytamy z książki Spencera: „Wychowanie fizyczne, umysłowe i moralne”, ustępy z rozdz. III-go p. t. „Wychowanie moralne”.

z Montessori: „Domy dziecięce”, krótki ustęp p. t. „Zniesienie kar i nagród”.

Dr. M. Librachowej: „Kary, jako środek oddziaływania wychowawczego”. Praca Szkolna Nr. 9, 10, rok 1926.

Mówiąc o pouczeniach moralnych, zastanawiając się nad tem, czy i jak je stosować, czytamy z Foerstera „Wychowanie człowieka” tę część wstępu, w której Foerster mówi o roli i znaczeniu pogadanek moralnych. Czytamy również i kilka przykładów.

Ostatni dział (dziesiąty) jest bezwątpienia do prowadzenia dla nauczyciela najtrudniejszy. Chodzi bowiem o ujęcie zagadnienia kształcenia charakteru zgodnie z przyjętymi poprzednio założeniami. Lektury odpowiedniej w języku polskim jest mało, nauczyciel musi tutaj więcej wykładać. Jest to może i z tego względu niestraszne, że koniec roku się zbliża i uczennice nie mają czasu na lekturę. Do książek z tego zakresu, które mogą być czytane przez uczennice, należy niewątpliwie książka Saxby'ego p. t. „Kształcenie postępowania”. Szczególniej ciekawy jest rozdział p. t. „Uczucia złożone i kompleksy”. Mówiąc o znaczeniu uczuć złożonych dla rozwoju charakteru, mamy sposobność do omawiania z uczenicami uczuć religijnych, patriotycznych, społecznych i estetycznych. Tutaj także możemy omówić pewne wady dziecięce, np. kłamstwo.

Zamknąć ten dział możemy podkreśleniem wagi ideałów w życiu, boć w naszym działaniu stałość i jednolitość, te istotne cechy charakteru, zapewniają wierność obranym ideałom.

Przedstawiłam pokrótce bez aparatu naukowego rezultaty moich rozmyślań i prób w sprawie nauczania pedagogiki w seminarjum.

Czy osiągam rezultaty?

Uczennice zdobywają niewątpliwie pewną wiedzę. Pragnęłabym jednak, aby rezultaty wyraziły się nie tylko w umysłach uczennic, ale przede wszystkim w ich duszach, w ich stosunku do życia wogóle, a do pracy wychowawczej w szczególności. Kontrola tych rezultatów jest niezmiernie zawiła i bardzo trudna

